

MAUO
BASO

М

Б

Вірші видатного японського поета XVII ст., написані у формі традиційних тривіршів, на думку знавців східної літератури, є найвищим досягненням ліричної поезії Країни вранішнього сонця впродовж усієї її історії. Стислість і афористичність, а головне — глибина духовності, могутня авторська індивідуальність і творча неповторність зробили поезію Мацуо Басьо промовистим символом японських літературних і мистецьких цінностей.

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

МАЦУО БАСЬО

ПОЕЗІЇ

З японської

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1991

ББК 84.59
Б27

*Упорядник, перекладач,
автор передмови та приміток
Геннадій Турков* _____

Редактор М. Н. Москаленко

Б $\frac{4703012000-196}{M205(04)-91}$ 196.91

ISBN 5-308-00879-5

© Упорядкування, український
переклад, передмова, примітки.
Г. Л. Турков, 1991.
© Художнє оформлення.
В. М. Євтушенко, 1991.

ДОСЯГТИ ПРОСВІТЛІННЯ І ВЕРНУТИСЬ У СВІТ

В одній із своїх лекцій лауреат Нобелівської премії 1968 року Кавабата Ясунарі найвищими досягненнями японської літератури назвав: у прозі — роман «Гендзі-моногатарі» письменниці Х ст. Мурасакі Сікібу, в поезії — вірші поета XVII ст. Мацуо Басьо. Англомовний переклад роману «Гендзі-моногатарі» нині вивчається в деяких американських коледжах у курсі літератури XX ст. Що ж до віршів Басьо, то вони до такої міри в контекст сучасної світової літератури не вписались. Може, поки що — й атмосфера тільки якогось із наступних століть стане для них сприятливішою? А може, зоряна година віршів Басьо вже минула безповоротпо? Здається, що більш слушне все ж таки перше припущення. Європейські літературознавці тільки порівняно недавно стали ґрунтовно вивчати поезію Басьо. Одностайної думки, як і при вивченні будь-якого іншого великого явища мистецтва, у вчених нема. Вони заперечують або доповнюють одне одного, беруться зіставляти Басьо з європейськими митцями — і таки знаходять точки дотику. І все ж, читаючи ці праці, доходиш висновку, що поезія Басьо — западто вже незвичний матеріал для західних дослідників. Одно-

це імені, після прізвища, але часто вживається без прізвища попереду, бо замінює фактично і те, й інше). Щоправда, і псевдонімів у Мацуо Мунефуси, як і в багатьох інших далекосхідних митців, було декілька, і Басьо — лише найвідоміший із них.

В 1653 році малий Мацуо став служкою при Тодо Йосітаді, наступникові головного воєначальника в Уено. З часом хлопці подружились, і не тому, що були майже ровесниками (Йосітада народився 1642 р.), а тому, що обидва не на жарт захоплювались поезією. Йосітада мав можливість брати уроки у найкращих поетів того часу і свої знання охоче передавав другові. 1662 р. датується перший вірш Басьо, що дійшов до нас. 1664 р. один вірш Йосітади (під псевдонімом Сєнгін) і два вірші Мацуо Мунефуси були видані в антології «Сайо-но Накая-масю». Через рік Йосітада і Мунефуса беруть участь у складанні колективної поеми на сто строф разом з найкращими поетами провінції Іга на чолі із славетним Кітамурою Кігіном (1624—1705), відомим в історії японської культури і як талановитий поет, і як видатний вчений-філолог. Отже, початок поетичних кар'єр двох друзів вимальовувався в райдужних барвах. Але 1666 р. сталося несподіване: Тодо Йосітада помер. Мацуо Мунефуса втратив не тільки приятеля й колегу, але й впливового покровителя, який міг би сприяти йому в службовій кар'єрі. Деякий час після смерті друга Мунефуса ще живе в рідному місті, та незабаром перебирається в Кіото, де під опікою Кітамури Кігіна ви-

вчас японську класичну літературу, вдосконалює свою поетичну майстерність. Знайомиться також із китайською поезією, особливо епохи Тан (VII—IX ст.). Тут його наставником був конфуціанець Іто Тан'ан (1623—1708).

На той час у Японії панувала поезія, що мала назву «хайкай». Це не форма і не жанр, а радше цілий літературний напрямок. В XVII ст. цей термін охоплював і тривірші, і колективні поеми, і навіть деякі різновиди прози. Протягом же кількох попередніх століть слово «хайкай» служило для позначення різних «низьких» поетичних жанрів. Ієрогліф «хай» здебільшого перекладають як «гумористичний, жартівливий», але стосовно до поетичних термінів, у які входить цей корінь, краще було б його перекладати як «несерйозний», «нетрадиційний», «неканонічний», бо поезія «хайкай» виникла і розвивалася як своєрідна альтернатива класичній японській поезії «вака» (досл. «японські пісні»), поезії «високого стилю», яку репрезентують знамениті антології «Манйосю», «Кокінсю» (905 р.), «Сінкокінсю» (1205 р.). Зародившись іще в період розквіту поезії «вака» (VII—XIII ст.), «несерйозні вірші» поступово відтіснили її на другий план. Були, звичайно, і в XVII ст. поети, що продовжували складати вірші в класичній формі «танка», яка на той час стала єдиною строфою в поезії «вака» і фактично її синонімом, бо інші строфи, «седока» (шестивірш) і «тьока» (багаторядковий вірш), давно занепали. Та тепер уже не прихильники по-

езії високого стилю задавали тон у літературному житті Японії, а представники неканонічних жанрів. Не відмовившись зовсім від форми класичної «короткої пісні», поети хайкай, проте, вживали її нетрадиційно: або використовували для своїх поезій тільки першу частину цієї форми — хокку — і називали ці вірші «хайкай-но хокку» (скорочення цього терміна, «хайку», з'явиться пізніше), або складали цілу пизку п'ятивіршів, але обов'язково гуртом, та ще й химерно переплітаючи хокку і агеку — такі поеми-ланцюжки називалися «ренку» (досл. «зчеплені фрази»). Це унікальний у світовій поезії спосіб віршування, і варто зупинитись на ньому докладніше. Що стосується форми, то у ренку вже був попередник, а саме: поетичний жанр «ренга» (досл. «зчеплені пісні»), який утвердився в японській літературі в XIV—XVI століттях. Проте щодо тематики пісні-ланцюжки «ренга» перебували у вузькому річищі класичної поезії «вака», тоді як зчеплені фрази «ренку» давали у цьому відношенні набагато більше свободи. У створенні ренку брали участь, як правило, не менше трьох поетів. Один з них складав початковий тривірш-хокку. Другий додавав до цього тривірша двовірш-агеку. Виходила танка. Наприклад:

1) У цьому містечку
стільки всіляких запахів!

На небі — літній місяць.

(Бонтьо)

2) «Парко! Ох, парко!» —
Біля хвіртки голоси.

(Басьо)

Третій поет складав тривірш, але такого змісту, щоб, у сукупності з попереднім двовіршем, знову вийшла танка. Наприклад:

- 3) Ще й другого
прополювання рису не скінчили,
а він вже колосіє. (Кьорай)
2) «Парко! Ох, парко!» —
Біля хвіртки голоси.

Як бачимо, з трьох строф (2 хокку, 1 агеку) вийшло два п'ятивірші-танка. Перший можна назвати «Літо в місті», другий — «Літо на селі». Наступний поет (а якщо їх лише троє, то знов перший) додає до третьої строфи-хокку своє агеку. І знову виходить танка:

- 3) Ще й другого
прополювання рису не скінчили,
а він вже колосіє.
4) Золу здмухнув селянин
з єдиної сардинки. (Бонтьо)

Цей п'ятивірш можна назвати «Гаряча пора на селі». П'ята строфа складається так, щоб її можна було поставити перед четвертою. Отже, строфи поеми-ренку треба читати у такий спосіб: 1—2, 3—2, 3—4, 5—4, 5—6, 7—6 і т. д. Тільки перше хокку і останнє агеку входять в один п'ятивірш, усі інші — у два. Саме тому вони й називаються «зчеплені». Такий ланцюжок може складатися з 36, 50, 100 і навіть 1000 строф! Ця поетична гра-змагання мала не тільки описані вище технічні правила, зрештою, не такі вже й складні, але й свої естетич-

ні канони, які ґрунтувалися на складній поетиці японської літератури (не лише поезії, а й драматургії) попередніх століть. Зокрема, далеко не всякі слова можна було вживати в будь-якій за порядком строфі, не всякі теми розвивати в будь-якому місці поеми-ланцюжка — тут діяли певні закони зв'язку, черговості. Одне слово, це була гра професіоналів. Щодо змісту ж, різниця між вака і хайкай полягала в тому, що для творців «несерйозної» поезії не існувало заборонених тем і слів — доходило навіть до непристойностей. Басьо говорив: «Верба під весняним дощем належить світові пісень; ворона, що видлубала равлика з грязюки,— виняткова приналежність хайкай».

У третій чверті XVII ст., коли Басьо починав свою поетичну кар'єру, в Японії існували дві школи поезії хайкай: Теймон, засновником якої був Мацунага Тейтоку (1571—1653), і Данрін, яку очолював Нісіяма Соін (1605—1682), хоч, правда, пі той, ні другий не були найталановитішими представниками цих напрямків. Прихильники школи Теймон стиль своїх віршів називали Кофу («давній стиль»), поети ж Данрін проповідували зовсім протилежну манеру — Орандарю (досл. «в голландському дусі», тобто на закордонний кшталт, зрозуміло, уявний). На практиці виражалося це в тому, що теймонці, у виборі тем орієнтуючись на класичну поезію, дуже обережно і майстерно вводили в свої вірші «непоетичну», жартівливу лексику і тим самим просто намагались розширити традиційний поетич-

ний канон. Данрінців же можна назвати борцями проти всіх попередніх канонів. Вони були експериментаторами і в тематиці, і в лексиці, і навіть у формі — кількість складів у їхніх хокку часто значно перевищувала цифру 17. Ці дві школи ворогували між собою — напруга пристрастей у їхній полеміці безпрецедентна в історії японської літератури. Але всяка дискусія врешті-решт дає наслідки. У цьому випадку вони були позитивними для поезії хайкай. Деякі поети, втомлені безупинними чварами, поривали з цими школами і змушені були шукати якихось компромісних шляхів. Так поступово виникла третя школа хайкай, яка дістала назву Сьомон. Цьому напрямку вдалося органічно поєднати кращі риси двох попередніх: від Теймона було взято уважне ставлення до традицій національної літератури, а від Данріна — необмеженість тематики, прагнення до пошуку. Крім того, представники нової школи приділяли велику увагу й досвідові китайської класичної поезії і філософії. Саме в школі Сьомон складання віршів перетворилося на справді серйозне заняття. Термін на позначення цього заняття залишився старий, «хайкай», але корінь «хай» тепер уже фактично позбувся відтінку «несерйозний». Віднині поезія хайкай, завдяки школі Сьомон, почала сприйматися як високе мистецтво, що стоїть урівні з класичними піснями «вака». Недарма слово «сьомон» має значення «справжня, істинна школа».

«Несерйозна» поезія, звичайно ж, не зникла з япон-

ської літератури після того, як хайкай перейшла в розряд серйозної. Жартівливий, комічний, а часом і вульгарний зміст залишився в іншому жанрі, що йому властива форма тривірша-хокку, а саме: «кьоку» (досл. «божевільні фрази»), який з часом дістав назву «сенрю», за псевдонімом поета Караї Сенрю (1718—1780), і процвітає в Японії досі, поруч із хайку і танка.

Деякі риси нового стилю, який пізніше дістане назву Сьофу («справжній стиль»), почали з'являтися в творах поетів, що формально належали до шкіл Теймон або Данрін, таких як Іто Сінтоку, Ікенісі Гонсуй, Уедзіма Оніцура, Конісі Райдзап. Але найбільший внесок у становлення нового стилю зробив Мацуо Мунефуса. Живучи в Уено і Кіото, він був, звичайно ж, прихильником «давнього стилю» школи Теймон. Це пояснюється, по-перше, тим, що саме місто Кіото, стародавня столиця Японії, було оплотом цієї школи, а по-друге, тим, що альтернативна їй школа Данрін у 1660-і роки тільки зароджувалась і про якусь конкуренцію мови ще не було. Навесні 1672 р. Мацуо Мунефуса переїжджає в нову столицю, місто Едо (так тоді називалося Токіо) і поступово відходить від школи Теймон. Його більше приваблює розкутий стиль нового напрямку. (Саме тут, в Едо, цей напрямок одержав 1675 р. назву Данрін і став власне школою з багатьма прихильниками). Деякий час у число прибічників Данріна входив і Мацуо Мунефуса. Проте ніколи він не вдавався до крайнощів «голландсько-

го» стилю, як, наприклад, Іхара Сайкаку (1642—1693), згодом визначний прозаїк. Більше того, коли змагання за першість між школами Теймон і Данрін тільки починалось, Мацуо Мунефуса вже став розуміти обмеженість, однобічність і тієї, й іншої школи. Це можна проілюструвати таким, на перший погляд незначним, фактом: 1674 р., саме в період зародження полеміки між «давньояпонцями» і «новоголландцями», Мацуо Мунефуса прибирає собі псевдонім Тосей. Означає він «персик зелений» і вочевидь перегукується із словосполученням «слива біла» — так перекладається прізвище й ім'я великого китайського поета Лі Бо (701—762). Цим пієтетом до одного з геніїв китайської культури Мунефуса ніби намітив третю рівноправну складову частину майбутньої «істинної школи».

Взагалі, треба наголосити, вся творчість Басьо — це яскравий приклад органічного поєднання шанобливого ставлення до традицій і постійного пошуку нового, високої духовності і здатності радіти звичайнісіньким дрібницям земного життя, широкої ерудиції і вміння побачити найсуттєвіше. В оцьому вмінні ми одразу переконуємось, коли мова заходить про духовних учителів Басьо. Хто вони? Крім вищезгаданого Лі Бо, ще два великі поети танського Китаю — Ду Фу (712—770) і Ханьшань (VII ст.), а також найбільший, після самого Басьо, поет Японії Сайгьо (1118—1190). Для розуміння творчості Басьо як синтезуючого митця такий набір імен говорить дуже багато. Поезія Лі Бо — найталанови-

тіше в китайській культурі відображення засобами художнього слова даоської ідеї свободи. Твори Ду Фу — це геніальне поетичне втілення конфуціанської ідеї обов'язку. Життя й поезія монаха Ханьшаня — це самий дух буддійського вчення з його ідеями «некорисності корисного» і значимості будь-якої порохинки Всесвіту. І Басьо вдалося в своїй творчості все це поєднати. Зрозуміло, не механічно, бо він сам говорив, що і для поезії підходять слова буддиста Кукая (774—835): «Не силкуйся йти слідами стародавніх, але шукай те саме, чого шукали вони». А що ж Басьо узяв від Сайгьо? По-перше, Сайгьо теж був дзен-буддистом, як і Ханьшань, і в своїх віршах втілював ті ж ідеї. Та не тільки цим його поезія зацікавила Басьо — були в попередній японській літературі й більш ревні буддисти. П'ятивіршні Сайгьо — це найвище досягнення традиційної поезії «вака», чи не найяскравіший в усій японській літературі приклад «геніальної простоти» — дивовижну прозорість його пейзажної лірики не помітити просто неможливо. Інша річ — чи можливо опанувати «стиль Сайгьо», тобто піднятися до його рівня у власній творчості? Басьо це вдалося. Ґрунтовно вивчати дзен-буддизм Мацуо Мунефуса починає з 1680 р. під керівництвом монаха Буттьо Осьо. Цим же роком датується і один із його шедеврів:

На всохлу гілку
сів почувати крук.
Ґлибока осінь.

У людини, вихованої на зразках культури далеко-східного регіону, це хайку викликає багато асоціацій. Тема його перегукується з досить поширеною темою китайської поезії «змерзлий крук на безлистому дереві». Згадуються і монохромні картини дзенських художників, а також п'ятивірш Сайгьо:

На кручі
біля заглухлого поля —
самотнє дерево.
Кличе з нього друзів своїх
голуб в зловісних сутінках.

Проте в цьому хайку Басьо віддав данину не лише традиції, але й новаторству школи Данрін (щоправда, це може помітити тільки япономовний читач): другий рядок має в оригіналі не сім, як належить, а дев'ять складів, а в першому варіанті навіть десять. Поява цього тривірша звістувала про народження нового стилю «сьофу» в поезії хайкай. 1680 р. ознаменувався ще однією важливою подією в житті Мацуо Мунефуси. Цього року він перебрався у Фукагава, передмістя Едо, і оселився тут, на березі річки Суміда, в хижці, яку йому подарував один з учнів. Поруч було посаджено бананову пальму (по-японськи «басьо»), і з часом поет прибрав собі новий псевдонім — Басьо. Уперше цей псевдонім з'явився в колективному збірнику «Мелодії Мусасі» 1682 р.

В самому кінці 1682 р. в Едо сталась велика пожежа, згоріла і Бананова хижка. Поет змушений був деякий час жити у друзів. Тільки восени 1683 р.

Бананова хижка була відбудована і Басьо знову в ній оселився. Але ненадовго — через рік, з осені 1684 р., в житті поета починається тривалий, десятилітній, період мандрів, і вже ніколи він не матиме постійного місця проживання. Яка ж причина відмови Басьо від усамітненого і усталеного способу життя? (Тут треба зауважити, що життя поета в Банановій хижці не було самотнім у прямому значенні слова — його нерідко відвідували численні друзі й учні, але перебування тільки серед однодумців — теж свого роду самотність). Це рішення Басьо ще раз підтверджує, наскільки глибоко він проникав у суть речей, у даному випадку в суть ідей дзен-буддизму. Згідно з цим ученням, у його adeptів не повинно бути абсолютних кумирів. Вважаючи Сайгьо одним із своїх духовних наставників, Басьо все ж критикував його за оспівування самотності. В «Щоденнику із Сага» (1691) Басьо писав: «Людина, яка плаче, робить горе своїм господарем. Людина, яка п'є вино, робить утіху своїм господарем... Рядки ж Сайгьо:

Якби не було самотності,
важко було б прожити,—

напевне говорять, що тут самотність стала господарем». Не будемо вбачати у наведеному пасажі прямолінійності Басьо — він у своєму житті і плакав, і пив вино, і усамітнювався. Але ніколи не впадав у крайнощі, бо сумлінно дотримувався одного з принципів дзен-буддизму: ніяких кумирів —

ні на рівні особистостей, ні на рівні ідей. Тут доречно процитувати двох дзенських наставників, китаїця Лінь-дзі (?—867) і японця Мусо Сосекі (1276—1351): «О шукачі істини! Якщо хочете дізнатися, що таке дзен, не дозволяйте іншим обманювати вас... Не дозволяйте речам панувати над вами, але підіймайтеся вище від них, проходите повз них і будьте вільні!» «Ті дзенські майстри, що мають ясне розуміння, не володіють певною доктриною як чимось заданим на всі часи... У них нема певного джерела, на яке б вони спирались, коли б хто-небудь спитав їх, що таке дзен». Мандруючи, постійно спілкуючись із різними людьми, Басьо в цілому залишався більш послідовним дзенцем, аніж деякі монахи, що все своє життя проводили в монастирі. Тут японський поет цілком поділяв думку одного з основоположників дзенського вчення, китаїця Хойнена (637—713): чисто зовнішня втеча від гріховності, яка притаманна кожній людині,— не більш як ілюзія. Треба додати, що принцип «розчинення в мирському житті» не є прерогативою тільки дзен-буддизму. Згадаймо мусульманських дервішів, а також християнина Григорія Сковороду,— український філософ теж останні роки життя провів у мандрах.

І все ж таки головним у житті Басьо була поезія, їй підпорядковувалось усе, в тому числі й подорожі. Достойним матеріалом для поезії Басьо вважав предмети і явища природи, а не емоції, переживання і думки поета. Як спадкоємець далеко-

східних філософських ідей, він напевне погоджувався з даоським висловом «світ можна пізнати, не виходячи з власного подвір'я», але як поет-творець не задовольнявся пасивним, умоглядним пізнанням світу. Відтворити світ, виявити в ньому прекрасне — ось завдання поета, а точніше його доля, якщо йдеться про поета, а не віршотворця. В «Слові про три типи поезії» (1692) Басьо дає оцінку людям, яких називають поетами. До першої групи він відносить тих, що намагаються відзначитися на поетичних турнірах — вони не розуміють, що таке істинна поезія. Друга група складається із заможних, впливових людей, яких не хвилює перемога і не засмучує поразка — для них поетичне змагання просто гра. До третьої групи Басьо відносить поетів, — їх менше десятка в усій країні, — які «прагнуть удосконалити свій розум, звільнити своє серце, і готуються вступити на істинний шлях». Подорожі, ці зустрічі з життям, давали Басьо не тільки матеріал для власної творчості, але й можливість розширювати коло однодумців, пропагуючи ідеї школи Сьомон серед поетів різних кутків Японії. Саме в останнє десятиліття поетового життя почали з'являтися збірки славетного «Семитомника Басьо» — таку назву має антологія, яка репрезентує найкращі зразки ренку і хайку в стилі «сьофу» багатьох поетів Японії, в тому числі, зрозуміло, і самого Басьо. Ці збірки упорядковувалися учнями Басьо під його наглядом, до однієї з них він написав передмову. Ось хронологія виходу цих

збірок у світ: «Зимові дні» (1684), «Весняні дні» (1686), «Заглухле поле» (1689), «Гарбуз-горлянка» (1690), «Солом'яний плащ мавпи» (книжка перша, 1691), «Мішок вугілля» (1694), «Солом'яний плащ мавпи» (книжка друга, 1698). Антологія «Семитомник Басьо» мала величезний вплив на весь подальший розвиток поезії жанру хайку.

Наслідком подорожей Басьо стали кілька творів, у яких проза чергується з віршами. Японська назва цього жанру — «кікобунгаку» — дослівно перекладається як «література про подорожі». Європейські японознавці називають ці твори Басьо ліричними щоденниками або подорожніми нотатками. Це не зовсім точно, в усякому разі треба завжди пам'ятати про умовність цих термінів. Якщо ранні твори цього жанру були щоденниками в повному сенсі слова, тобто поденними записами (наприклад, «Щоденник подорожі із Тоса» письменника Х ст. Кі Цураюкі), то в творах Басьо хронологія подій нерідко порушується, майже не згадуються дати, велика частка художнього вимислу. Слово ж «нотатки» звучить занадто легковажно для позначення творів, що на їх написання Басьо витрачав іноді по кілька років. Невеликі за обсягом (деякі становлять лише 2—3 сторінки), ці щоденники — наслідок напруженої творчої праці. Прозові абзаци відзначаються такою ж лапідарністю й місткістю, як і вірші, з якими тісно пов'язані, так само важкі для перекладу і часто потребують великої кількості коментарів. Речення, як правило, короткі, кожне

слово вивірене і навантажене максимумом змісту. Найбільш відомі з подорожніх щоденників Басьо «Кістки, вибілені вітром у степу» (1684—85), «Папери з дорожнього кошика» (1687—91), «Стежками Північної Японії» (1689—94). З-поміж інших прозових творів Басьо особливо вирізняються «Записки в хижці Примарного життя» (1690) — поема в прозі, як інколи називають цей твір. У ньому поет розповів про своє щасливе життя протягом кількох місяців у гірській хижці на південному березі озера Біва, неподалік від містечка Дзедзе. Одним із найвизначніших спадкоємців лапідарного стилю прози Басьо вважається класик японської літератури ХХ століття Кавабата Ясунарі.

Тривалі мандри, життя в різних місцях країни давали багато поживи для душі і розуму, але й виснажували фізичні сили. Стало позначатися на здоров'ї і перевантаження від занять із багатьма учнями. На початку 1694 р. Басьо послав одному з них листа, в якому писав про передчуття своєї смерті. Наприкінці осені того ж року поет прибув у місто Осака, відгукнувшись на прохання двох учнів погостювати у них. Тут він тяжко захворів і в 12-й день 10-го місяця (за григоріанським календарем 28 листопада) помер. Наступного дня тіло Басьо перевезли човном туди, де він заповів себе поховати, — на терен храму Гітюдзі в Дзедзе. На похорон поета встигли прибути трохи більше вісімдесяти чоловік, тобто лише небагато хто з майже двох тисяч його учнів.

Басьо не залишив жодної теоретичної праці, в якій би повно і систематично виклав принципи своєї естетики. Але японські літературознавці, ретельно вивчаючи кожен рядок літературної спадщини Басьо, змогли відбудувати досить струнку систему його естетики. Допомогли тут і твори учнів Басьо, в яких описано розмови з Учителем.

Чинниками для формування естетичних поглядів Басьо були, як уже зазначалося, кілька визначних явищ далекосхідного мистецтва і філософії. Та головним усе ж треба назвати вчення дзен з його проголошенням абсолютної цінності всього сущого на світі — ось чому в поезії Басьо не тільки не віддається перевага тематиці, пов'язаній з людиною, а навпаки, частіше подибуємо звертання до речей, на європейський погляд незначних, навіть мізерних; але це не значить, що Басьо навмисне уникав «людської тематики» (ніякої навмисності в поглядах дзенця бути не може), — тут ми зустрічаємось просто з іншою, порівняно з європейською, точкою зору: цінна в цьому світі також і людина, а не в першу чергу людина.

Кінцевою метою теорії і практики дзен є «саторі» (дослівно: осяяння, просвітління) — інтуїтивне пізнання світу, прилучення до вищої істини, досягнуте раптово і безпосередньо при мобілізації всіх духовних сил людини. Саме результатом саторі Басьо вважав хайку. Вірш, взагалі витвір мистецтва, є,

як відомо, результатом творчого нахтнення — і оцю подібність між дзенським станом саторі і феноменом творчого натхнення відзначають дослідники дзен-буддизму. Різниця ж полягає в тому, що в «дзенському натхненні» зовсім відсутні елементи раціоналістичності і особистісності. Людина, опинившись у стані саторі, ніби розчиняється у дійсності і бачить істину в усіх проявах життя, зараз і на цій землі. Згідно з ученням Басьо, ідеальний стан хайку, тобто внутрішні умови для створення хайку, — це виключно інтуїція і повна об'єктивність. Поет говорив: «Хайкай треба писати, випереджаючи думку», а також: «Вчися сосни у сосни, бамбука — в бамбука. Тікай від самого себе. Істини не збагнути, якщо не подолати себе. Вчись — значить проникай у предмет, відкривай його сутність, відчувай її, — тоді народиться вірш». Хочеться ще раз наголосити: матеріалом для поезії хайку не є почуття і думки окремої людини — ця поезія відображує духовну єдність митця з природою. Басьо намагається в своїх віршах уникати поцінувальних слів, він тільки, як пише дослідник Уеда Макото, «кристалізує почуття природи». Як бачимо, в аргументах Н. С. Шефтелевич, що про них ішлося на початку передмови, нема ніякої містики. Найкраще ж на цю тему сказано, здається, у Т. П. Григор'євої, одного з найавторитетніших сучасних сходознавців: «Прекрасне тільки тоді істинне, коли воно позбавлене особистого, свого. Митець намагався розчинитися в предметі, і це відповідало «безособистісно-

му» характерові світогляду. Чим дужче він приборкував, «скорочував» себе, тим більше наближався до справжньої реальності».

Процес творчості у стані саторі характеризується також короткочасністю. «Створення вірша повинно відбуватися миттєво»,— говорив Басьо. В одязі слова поетові треба явити тільки вершинну мить духовного піднесення; усі підйоми і спуски навколо цієї вершини постануть в уяві читача, якщо він виявить бажання до співтворчості. Навіть така традиційна форма, як п'ятивірш, задовга для цього, вистачить і трьох рядків. Хайку — це єдиний образ, який не піддається розчленуванню, і цитувати з нього окремі, «кращі», рядки, як це буває в практиці дослідників інших жанрів і форм поезії, неможливо.

Проте дорога до миті хайку довга і важка. Майстерність, згідно з ученням дзен, закладено в природу кожної людини, а те, що називається талантом, полягає лише в наявності бажання і вміння працювати. Істина відкриється кожному, хто буде наполегливо йти до неї. І адекватно відтворити в слові мить найвищого духовного піднесення зможе лиш той, хто буде постійно і довго працювати зі словом — у віртуоза слова більше шансів «схопити мить». Басьо підкреслював, що поет повинен щодня тренувати і свою душу, і своє слово — тоді натхнення приходить частіше, а слово в цю мить не розгубиться і не вагатиметься.

Створення хайку Басьо розглядав як здійснення подвигу і вимагав від учнів вкладати в свій твір усю силу душі. Незадовго до смерті він сказав: «Кожен із віршів, що їх я склав за все життя, був написаний як передсмертний вірш».

Поезія Басьо вважається найбільш досконалим втіленням у слові одного з основних принципів традиційної японської естетики, який має назву «сабі». В японському мистецтві цю естетичну категорію почали розробляти ще за часів Сайгьо, в XII ст., але справжніх висот, і в теоретичному, і в практичному відношеннях було досягнуто в творах Басьо і його послідовників,— з часом вона стала символом «японської краси». Корінь «саб» входить до складу кількох японських слів і має широкий спектр значень: мерхнути, тьмяніти, вкриватися патиною; смутний, покинутий, самотній, пустинний, заглухлий; печаль, журба. Але як естетична категорія сабі має ще ширше значення, бо включає в себе також поняття прояснення, зосередженості, довірчості. Спокійна радість самотності, світла печаль — отак, хай і не в повній мірі, можна охарактеризувати сабі. Формально, зовнішньо сабі в творах мистецтва проявляється в скупості художніх засобів, приглушеності барв, ненав'язливості, тихості слів. «Сабі — це атмосфера (дослівно: колір) вірша», — говорив учень Басьо Мукаї Кьорай (1651—1704). Світлу печаль, виходячи з уявлень дзенців, можна назвати постійним, універсальним почуттям природи, кольором світу. А в зв'язку з тим, що завдання

митця — «кристалізувати почуття природи», вдалим вважатиметься тільки той вірш, який створюватиме атмосферу світлої печалі, викликати це почуття в душі читача. Сабі — це вища гармонія для дзенського митця, його ідеал. І оцею ідеал поет намагається втілити в творі мистецтва, послуговуючись як матеріалом різноманітними, частіше звичайними навколишніми предметами і явищами, які, якщо вони справді пройняті кольором світу (а це вже залежить від майстерності автора), стають символами вічності. Зразковим у цьому відношенні вважається вірш Басьо:

Старий ставок!
Жабка стрибне —
сплеск пролунає.

Цей вірш — ніби поетична формула життя: все-світ — рух — наслідок. Це яскравий приклад саторі — інтуїтивного пізнання сутності світу.

В останні роки життя (1690—94) Басьо проголошує і розробляє ще один естетичний принцип, який має назву «карумі» (дослівно: легкість, тонкість). Цей принцип передбачає простоту, прозорість, легкість, природність вірша. «Не захаращуйте віршів, не ходіть навколо та навкруг, і тоді у вас вийде те, що треба», — говорив Басьо. З одного боку, проголошення принципу карумі можна розглядати як конкретну реакцію Басьо на надмірну ускладненість деяких віршів його учнів, та й його самого (адже сабі не так-то легко втілити в сімнадцяти складах),

а з другого боку, тут ми зустрічаємося з наслідком звичайної еволюції від складності до простоти, характерної для багатьох поетів світу. Але не треба сприймати карумі як альтернативу сабі. Карумі — це ніби фільтр на шляху до незамутненого сабі, необхідна умова для того, щоб сабі проявило у вірші ще тонші свої риси. Сабі залишилось і в останніх віршах Басьо, тоді як карумі було притаманне багатьом його віршам попереднього періоду. У зв'язку з проголошенням нового принципу дещо змінилась і тематика поезій Басьо. Якщо досі він частіше звертався до явищ природи, де легше було знайти символи вічного, то тепер його стали приваблювати буденні події людського життя, бо тут він бачив більше матеріалу для вираження простоти, невигадливості, тонкого доброго гумору — того, що відповідало характерові поняття «карумі». Басьознавець Ебара Тайдзо пише: «Карумі в хайку — це пошуки краси сабі в нових явищах». Підсумовуючи результати філософських і естетичних пошуків Басьо, його учень Хатторі Дохо (1657—1730) писав: «Вчення Майстра говорить про те, що треба піднести своє серце пізнанням вищої істини і вернутися в світ простих людей. Інакше кажучи, досягши просвітління, треба вернутися в цей марний світ».

Найкоротша в світовій поезії форма, хокку, змушувала японських поетів приділяти величезну увагу техніці вірша. Відкидалося все зайве, навіть інколи слова «робити», «бути», «бачити» і т. ін., що завдя-

ки частій вживаності могли домислюватись читачем. Віртуозно обігрувалась багатозначність слів, а також омонімія, дуже поширена в японській мові. Наприклад, такий специфічний прийом, як «какекотоба» (дослівно: накладені, злютовані слова), давав можливість поетам за допомогою одного слова, багатозначного або омоніма, з'єднувати в єдине ціле дві фрази вірша, які за змістом могли бути дуже далекі одна від одної. (Цей прийом інколи вдається віддати в перекладі — в тексті віршів «какекотоба» виділені і роз'яснені в примітках). Але й при такій навантаженості кожного складу в хайку закони цього жанру вимагають обов'язкової наявності у вірші так званого «сезонного слова» («кіго») — вірші без таких слів зустрічаються як виняток. «Сезонні слова» вказують на пору року, про яку йде мова у вірші: сніг — зима, сакура — весна, хризантема — осінь. Віднесеність до певної пори року закріплювалася за цими словами (або словосполученнями) традицією і інколи не відповідала реальній дійсності: наприклад, довгий день — весняне словосполучення, а не літнє, довга ніч — осіннє, а не зимове. Відбилися на «сезонних словах» також особливості японського клімату: наприклад, мжичка, град — це зимові слова. Збірники хайку, як правило, упорядковуються за порами року, причому із «Весни» виділяється окремий розділ «Новий рік» (за давнім японським календарем рік починався з першого весняного місяця, що припадав приблизно на наш лютий). «Сезонні слова» в розділах роз-

ташовуються згідно з темами: час, небо, земля, людські справи, віровчення, тварини, рослини. Кожне «сезонне слово» ілюструється одним чи кількома віршами. Слова «весна», «літо» «осінь», «зима» не є власне «сезонними словами», і вірші з ними вміщуються на початку або в кінці розділу. «Сезонні слова» посилюють, увиразнюють створювану віршем атмосферу, бо викликають у японського читача безліч асоціацій — і літературних, і життєвих.

Але, думається, і український читач знайде в поезії хайку чимало близького своїй душі. А те нове, що прозвучить для нього в дещо незвичному реєстрі, може стати причиною особливої радості. Як будь-яке відкриття.

Геннадій ТУРКОВ

ПОЕЗІЇ

НОВИЙ РІК

ПРИХІД ВЕСНИ

* * *

Весна прийшла!
Новий рік — *старий*
рис, його п'ять сьо.

* * *

Побачив терези.
Столиця Едо зрівноважиться
лиш «вічною весною»!

* * *

Учні письмовники дістають...
А з чибї сумки —
сьогоднішній ранок весняний?

* * *

І навіть «капітани»
схилились шанобливо
перед весною государя!

Надягши подароване на Новий рік кімоно

Цікаво, до кого ж
я став подібний тепер?
Перший ранок весни.

* * *

Тільки вірші!
Така-от весна в Тосея
з Бананової хижки.

В перший день Нового року проспав

На другий день
не дам я маху знов! —
Весна ж розквітла!

* * *

Весна прийшла.
Ще тільки дев'ять днів
полям і горам!

Дивлюсь на малюнок бухти Футамі

Безперечно, і там
є квіти зараз — квіти припливу.
Весна ж і в бухту прийшла!

Зустрічаю Новий рік недалеко від столиці

Напнув на себе рогожу —
хто він, цей чоловік?
Навколо весна розцвітає.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ НОВОГО РОКУ

* * *

Перший день Нового року.
Але задумався — і стало сумно.
Як осіннього вечора.

* * *

У день Нового року
на кожному полі сонце
побачити захотілось!

У день Нового року

І так-от рік у рік! —
На мавпячій обличчі —
маска мавпи.

КОРЖІ НА ЛИСТІ ПАПОРОТІ

* * *

Приснився коржик.—
Бо заснув на оберемку
папоротевого листа.

* * *

Чий це зять там іде,
на початку року *Бика*
навантаживши коржами?

СОСНОВІ ГІЛКИ

* * *

Соснове гілля на брамах! —
І здається, за однісіньку ніч
проминуло років тридцять!

* * *

У скількох снігах
залишились самі собою
соснові гілки!

ПЕРШІ ТРАВИ

У День «семи трав»

Не смачні наїдки
сьогодні швидше продаси,
а молоду травичку!

ВЕСНА

ДРУГИЙ МІСЯЦЬ

*Згадавши оповідку про монаха Дзога,
який віддав свій одяг жебракам*

І я лишився б голим,
та зараз тільки другий місяць —
он як шаліє вітер!

ВЕСНЯНА НІЧ

У храмі Хацусе

Тиха весняна ніч!
Не можу очей відвести від людини,
що молиться у кутку.

* * *

Весняні ночі
куди й поділися,
як розквітла сакура!

КІНЕЦЬ ВЕСНИ

* * *

Навіть вечірнього
дзвону з храму не почув.—
Кінчається весна.

* * *

В селі, де нема
призахідного дзвону,— що робити
весняними вечорами?

МИНАЄ ВЕСНА

* * *

Зниклу весну
в димці бухти Вака́
нарешті побачив!

* * *

Минає весна!
Плачуть птахи, і в риб
на очах — сльози.

ІМЛА

* * *

Вже весна прийшла?
Навіть над безіменними горами —
легкий туманець.

Милуюсь озером Біва

Сосна на мисі Кара
ще імлістіша,
ніж квітучі сакури.

* * *

Над торішньою травою
парок ледь-ледь помітний —
один-два суни.

* * *

Більш як на дзю
весняний парок підіймається
над порожнім п'єдесталом Будди.

* * *

Над моїми плечима
весняний парок закурів.—
Від паперової куртки.

* * *

Крізь весняний серпанок
стебельця-ниточки трави сайко́
і не розгедиш!

Ставок біля храму Муруноясіма

Над ставком — наче дим.
Змішуються з ним і гуснуть
випари над землею.

* * *

Починає заходити сонце.
От і настала розлука
з імлою весняного дня!

ВЕСНЯНИЙ ДОЩ

*Струмочок серед моху біля
хижки, де жив Сайгьо*

Це весняний дощик
передав землі під деревами
свою чисту воду.

* * *

Весняний дощик
тягне вгору полин
на стежці глухій.

* * *

Ліньки й пальцем ворухнути! —
Бо розбудили мене,
коли мжичить весняний дощ.

* * *

Весняний дощ!
Удовж осищ струмки біжать —
дірява стріха.

НЕВИРАЗНИЙ МІСЯЦЬ

* * *

Перед вродою квітів
соромно стало місяцю? —
Сховався за хмаркою.

НАБИРАННЯ СВЯТОЇ ВОДИ

*Залишився на ніч у храмі Нігацудо,
саме коли відбувався обряд набирання
святої води*

Святу воду черпаючи,
гримлять черевиками
скрижанілі монахи.

СВЯТО ЛЯЛЬОК

*Дивлюсь на ляльок, що зображають
імператора і імператрицю*

Чи помилюся, сказавши:
«Людям сьогодні за імператора
їх високості ляльки!»

*Напередодні Свята ляльок рушаю в подорож
і залишаю свій дім на літо іншим пожилцям*

Настали такі часи,
що і в солом'яній хижі зміни!
Тепер виповниться ляльками.

УБУВАННЯ ВОДИ

* * *

Кінці вербових кіс
метляються по твані.—
Убуває вода!

СКОПУВАННЯ ПОЛЯ

* * *

Б'ють мотиками в землю.
Гук такий — наче буря!
Це сівба конопель.

ПОРА КОТЯЧОГО ЖЕНИХАННЯ

* * *

Від самої ячної каші
зовсім схуд. Та ще й любов?
Пора котячого женихання.

* * *

Котячі крики замовкли.—
І стало помітне в спальні
сяйво блілого місяця.

СОЛОВЕЙ

* * *

Повсюди тьохкання солов'їв:
і за цією вербою,
і перед тими хащами.

* * *

Ах, соловейко! —
Скинув послід на коржика,
що на ганку сушиться.

ЖАЙВОРОНОК

* * *

І цілого дня
твоїм пісням не вистачає,
жайворонку!

* * *

Серед безмежного степу,
не прив'язаний ні до чого,
співає жайворонок.

* * *

Вище від жайворонка
відпочиваю в небі.—
Гірський перевал!

ЛАСТІВКА

* * *

Ви в чарку мені
грудку глини не вкиньте —
ах, ластівки!

ФАЗАН

* * *

За батьком-матір'ю
довго-довго тужу.—
Після крику фазана.

* * *

Жайворонок співає.
І точнісінько в такт його пісні —
крики фазана з лісу!

ВІДЛІТ ДИКИХ ГУСЕЙ

* * *

Хіба ж друзі ті,
що роз'єднані хмарами!
Розсталися гуси навік.

ГОРОБЕНЯ

* * *

Попискує горобеня.
Йому відповідають миші
зі свого кубельця.

ПТАШИНЕ ГНІЗДО

Мій сусіда вирушив у подорож

Покинуте гніздо!..

Ні, це просто сусідова хижка,
та варта й вона жалю!

* * *

Темнісінька ніч!

Своє гніздо загубив —
плаче кулик.

БІЛОРИБКА

* * *

У водоростях — аж кишить
білорибок! У руку взяти —
їй-бо, розтане!

* * *

Передранкова сутінь.
Білорибка біліє на березі
тоненькою рисочкою.

*Написав навесні на березі
річки під час розставання*

Фореленятко
проводжає білорибку.
Ах, розлука!

ЖАБКА

* * *

Старий ставок!
Жабка стрибне —
сплеск пролунає.

МЕТЕЛИК

* * *

Чи є в китайців
вірш про нього, — розпитаю метелика,
що пурхає поруч.

* * *

Метелик літає.
Одна-однісінька тінь
на всьому полі.

* * *

Пробудись, пробудись!
Станеш другом моїм,
сплячий метелику.

* * *

З химерами! —
На квітку, що не пахне,
сів метелик.

* * *

Метеликові крильця,
скільки разів перелетіли ви
через оцей паркан?

СЛИВА

* * *

Перед цією розквітлою сливою,
здається, й бик замукав би
першу пісню весни.

* * *

І я досягаю
божої висі! — Коли милуюсь
квітами слив.

* * *

Квітучі сливи,
ніжні верби... І подібні до них
молоді хлопці, жінки!

* * *

Перелітний пташе, дивись:
гніздо, яке ти покинув,
стало сливовим квіттем!

* * *

По всьому світу рознеси
аромат однієї сливової гілки,
крихітко волове очко!

* * *

Навесні, сказати б,
не просто вино продають —
а з запахом слив на додачу.

Другові, що від'їждить

Не забувай! —
Невидимого за нетрями
сливового квіття.

* * *

Гей, хлопчата-селюки,
залишіть на сливі хоч трошки гілок!
Ламають дубці для корів.

У глухому гірському селі

Сякаються в кулак.

І навіть у цьому бридкому звуці —
сила сливових пахощів!

* * *

Дужче запахни, сливо! —
Під горбом, на якому ростеш,
смердючий торф добувають.

* * *

Коли слива квітує,
лиш на фіранку жіночу глянеш —
і вже закохаєшся!

* * *

У це гірське село
ряджені спізналися.—
Вже квітне слива.

* * *

На обряд «чекання місяця»
з гілною квітучої сливи
пішов молодий монах.

* * *

На цю весну не дивляться!
На зворотному боці дзеркала —
візерунок сливових квітів.

* * *

Хіба ж їх підрахуєш! —
Біля кожнісінького будинку
сливи, верби...

* * *

І весна, хоч потроху,
але вбирається в силу —
по місяцю й сливах видно.

* * *

Запах сливових квітів.
І раптом — сонячні промені!
Іду по гірській стежині.

* * *

Запах сливових квітів
назад у зиму
холод прогнав!

* * *

Руків'я молотка.—
З колишньої камелії?
Чи, може, зі сливи?

ВЕРБА

* * *

Соловей на гілці —
це, мабуть, її душа? —
Спить плакуча верба.

* * *

Весняний вітерець —
туди-сюди! — Довів до ладу
зачіски всіх верб.

* * *

Пухлини на щоді
торкнулась гілочка вербова.—
Яка ж вона гнучка!

* * *

Ще падають краплі дощу
з неба заввишки декілька кенів —
з вершини плакучої верби!

* * *

Парасолькою допомагаю,
аби протиснутися
крізь вербові коси!

КАМЕЛІЯ

* * *

Це соловей
зронив свою шапочку? —
Пелюстина камелії!

САКУРА

* * *

Серед безлічі персиків,
уже пишно вбраних у квіття,—
перша сакура розцвіла!

* * *

З'являйтеся, вірші, й такі,
які схожі були б не на мене,
а на перші квіти сакури!

Цвіте стара сакура

Змарніла красуня
розквітла? Це спогади
на схилі віку.

* * *

Люди радіють! —
Адже в горах Хацусе
розквітла сакура.

*В містечку Мінагуті після двадцятирічної
розлуки зустрів давнього друга*

В обох наших життях
забували одразу ж
квіти сакури!

* * *

Квітучі сакури —
в гірській глушині. І двійко
будиночків під черепицею.

* * *

О, скільки згадаєш,
поки дивишся
на розквітлу сакуру!

* * *

Завдяки мені
побачиш сакури Йосіно,
кипарисовий брилю!

* * *

Віялом «вино черпаю»
в затінку під сакурою!
Вже облітають пелюстки.

* * *

Квіти сакури — диво!
Молодець я: до них щодня
долаю по кілька рі.

* * *

Добре, що вітрові,
який тріпає гніздо лелеки,
сакура недоступна!

* * *

По-моєму, вельми пасують
до рису з бобовою підливою —
квіти сакури перед очима!

День милування сакурами

Під деревами —
і супи, і приправи...
І в них — пелюстки!

* * *

І так щороку! —
Вдобрюють землю під сакурою
рештки квітів.

* * *

Як заздрю я їй! —
На північ від марного світу
сакура в горах цвіте.

* * *

Ех, якби голос мав,
заспівав би зараз про сакуру!
Бо скоро вже опадє.

КВІТИ САКУРИ

* * *

Натовп із сотні тисяч
родин — таке милування
квітами у столиці!

* * *

Навіть голландці
подивитись на квіти приїхали.
На осідланих конях.

* * *

Сакура квітне! В цей час
монахи чомусь веселі стають,
жінки — легковажні й доступні.

* * *

Оп'яніла від квітів!
Чоловічий одяг на жінці,
при поясі — меч.

* * *

В цім світі, що квітам радіє,
вино моє — каламутне, біле,
а рис — із лузгою, чорний.

* * *

Дуб не звертає
уваги на квіти —
сама велич!

Піднявшись після хвороби

Черепичний дах
храму Каннон виглядаю.—
Крізь серпанок із квітів.

* * *

Коли сакура квітувала,
сім днів підряд журавля бачили
біля підніжжя гори.

* * *

Гедзя, що бавиться
серед квітів з тобою,
дивись не злопай, горобче!

* * *

Хмари квітів.
Дзвін долинув... Із Уéно?
Чи з Асáкуса?

* * *

Ще й гніздо лелеки
можна побачити
серед буйного квіття.

* * *

І ви, кажани, вилітайте
веселитися серед квітів,
як і інші птахи!

* * *

Ніяк не доберу,
з якого саме дерева?
Але — який же запах!

* * *

Гостював я в сакури
від початку цвітіння і до кінця —
цілісіньких двадцять днів!

* * *

За всі ці дні
подякував їй низьким поклоном
при розставанні.

*Легенда розповідає, що бог гори Кацурагі
має гидке обличчя*

Тим паче хотів би глянути! —
Яке воно між квітів па світанку,
обличчя цього бога?

* * *

Квіти біля водоспаду.
Відвіс би їх як подарунок
любителю вина.

* * *

Тільки цінителю вин
розкажу за чаркою про квіти,
навислі над водоспадом.

* * *

Під час квітування сакур
горам краси не додасть
навіть ранкова зоря.

* * *

О, як недовго
на квіти сакур
світить місяць!

* * *

Під покровом квітів —
подібний до героя давньої п'єси.
Ночую під сакурою.

* * *

Навіть лицар-герой
біля розквітлої сакури
стає звичайнісіньким вояком.

* * *

Нехай і одяг намокне,
все одно зламаю квітучу гілку
у краплях дощу.

* * *

На насипу — сосни.
А за ними сховані квіти сакур?
Це багачеве подвір'я.

* * *

З усіх сторін
злітаються пелюстки
у хвили Нію.

* * *

Бамкання вже не чути,
а запах квіток усе б'є.—
Такий-от вечір!

* * *

У цьому селі
всі жителі — нащадки
сторожів при квітах!

Учневі Роцу, коли він вирушав у Мітіноку

Вірю, що в мандрах
ти бачиш правдиві квіти,—
але приходь і до мене!

* * *

Нічого на дні не лишилось.
Краще зужити цей дзбан
як вазу для квітів!

* * *

Збагни цю душу! —
Серед буйного квіття стоїть
з одною чашкою рису.

* * *

Існує й така порода,
які не сплять, коли сакура квітне?
Порожнє кубельце миші.

* * *

Ах, якби тут була
ще й самотня хижка Сайгьо!
Цвітуть дерева в саду.

*Прийшов милуватися квітами в Уено.
Люди розважаються: музика, співи.
А я сиджу осторонь під сосною*

Навіть повного набору
посуду переді мною пема!
Отаке милування квітами.

Написав, згадавши померлого друга

На землю падають,
горнуться до коріння...—
Розстаються квіти!

* * *

«Діти набридли!» —
Тому, хто таке говорить,
не збагнути квітів.

ПЕРСИКИ

Зустрівшись з другом

На одержу мою,
квіти персиків Фусімі,
струшуйте краплі!

* * *

І човни на морі
в цей час, здається, спочивають.—
Квітнуть персики на узбережжі.

ГЛІЦИНІЯ

* * *

Геть виснажений дорогою
шукав ночівлі. І раптом —
побачив квіти гліциній!

ГІРСЬКА ТРОЯНДА

* * *

Зашелестіли додолу
пелюстки гірської троянди?
Ні, це малий водоспад.

* * *

Гірські троянди розквітли,
коли в Удзі сушать листя чаю
і лине його аромат.

* * *

Гірська троянда!
Її гілочки так і просяться
прикрасою на капелюх.

КВІТИ СУРІПИЦІ

* * *

Про росу гірських троянд
мріють сумні обличчя
квітів суріпиці!

* * *

Горобчик на полі суріпиці.—
Такий має вигляд,
наче милується квітами.

АЗАЛІЯ

* * *

Квіти азалії в цебрику,
а в їхнім затінні сушену тріску
розкришує жінка.

* * *

Самотньо живе монашка.
Хижа її непривітна.
Навколо ж — білі азалії!

МОЛОДА ТРАВА

*На прохання молодого учня залишив
такий автограф на його віялі*

У молодого хлопчини
навіть чубчик іще пахне,
як перша травичка!

* * *

З мужністю Кісó
всі сніги подолала
весняна трава!

ПАРОСТОК АРАЛІЇ

* * *

З-під снігу —
блідो-ліловий
аралії паросток!

МОЛОДІ ЛИСТОЧКИ ЛИПЧИЦІ

* * *

Садовлять картоплю.
А липчиця біля хвіртки
вже листочки пустила.

* * *

Тут навіть у липчиці
листочки такі м'якенькі! —
Напіврозвалена хата.

МОЛОДІ ЛИСТОЧКИ ОЧЕРЕТУ

* * *

Найперше я спитаю,
як називають тут оцей очерет,
що пустив молоді листочки.

*Приятель Ріка прислав мені
саджанець бананової пальми*

Посадив бананову пальму.
Тепер ви мені нецікаві,
перші пагони очерету.

ФІАЛКИ

* * *

Вийшов на гірську стежину —
і так приємно защеміло в грудях...
Та навкрути ж — фіалки!

Пам'яті друга, що помер на чужині

Ще печальніші,
ніж «туга за батьківщиною»,
фіалки на могилі.

ГРИЦИКИ

* * *

Здичавіло поле.
Тільки листя грициків
ще дарує людям.

* * *

Пильніше придививсь —
і квіти грициків побачив
під парканом!

* * *

Тільки раз у рік
люди звертають увагу
на вас, грицики!

БОЛОТНА ПЕТРУШКА

* * *

Для мене залишив?
Журавель проминув
болотну петрушку.

ЯМС

На горі Бодайсен

Розкажи мені все, що знаєш
про печальні події на цій горі,
копачу ямсових бульб!

МОРСЬКА КАПУСТА

Старий торговець устрицями

Легше було б, ніж устриць,
носити, наприклад, морську капусту.
Але старий не продає.

* * *

О, як же я знемощів! —
Ївши морську капусту,
відчув пісок на зубах.

ЛІТО

ЧЕТВЕРТИЙ МІСЯЦЬ

* * *

Згадалися гори Кісо!
Там і в четвертому місяці
ще милуються сакурою.

П'ЯТИЙ МІСЯЦЬ

На озері Біва

Озеро вже прояснилось.
Зате на горі Хіе періщить дощ.—
П'ятий місяць ще не минув!

ШОСТИЙ МІСЯЦЬ

* * *

Липнева спека!
Вершину хмарою прикрила
гора Арасі.

* * *

Безводний місяць настав!
Маю й окуня, та віддаю перевагу
солоному м'ясу кита.

СПЕКА

* * *

Спекотне сонце
утопила в морі
річка Могамі.

* * *

Морська черепашка
щільно стулки зліпила.—
Страшенна спека!

* * *

Безводний місяць.
Не лише голова — і живіт
заболить у таку спекуту!

ЛІТНЯ НІЧ

* * *

Літня ніч минула
швидко.— Як і привабливість
овочового салату.

СКОРО ОСІНЬ

* * *

Вже скоро осінь...
Серця зближаються
в тісній халупці.

ДОЩІ П'ЯТОГО МІСЯЦЯ

* * *

Через ці червневі дощі
як же довго не подає звістки
обличчя місяця!

* * *

Під час літніх злив
ноги в журавля
стали короткими.

* * *

Щетина росте —
і обличчя аж синє.
Пора червневих дощів.

* * *

Під час червневих дощів
на плавуче гніздо норця
ходім подивимось!

* * *

У мряці літніх дощів
тільки одне й розрізнити можна —
міст над річкою Сетá.

* * *

Пора червневих дощів.
Водоспаду тепер нема —
він у глибині ріки.

* * *

Червневі дощі
для нього начебто й не існують! —
Храм Сонячного саява.

* * *

Всі зливи червня позбирала
й тепер — сама бистрінь,
річка Могамі.

* * *

Дорога сонця тепер вниз? —
Соняшник схилив голівку
під дощами вологого місяця.

* * *

Пора червневих дощів.
Різнобарвні аркушки відлипають,
лишаючи на стіні сліди.

* * *

Червневі дощі! —
В цю пору й гусінь хворіє.
Шовковичні посадки.

* * *

Пора червневих дощів.
Хоч би ти хмари з неба змела,
ріка Велика криниця!

СКУПЧЕННЯ ХМАР

Вулкан Місячна гора

Стовпище хмар
лише трошечки розійшлося —
і вже над горою місяць.

Актор виконує танець із віялом

Плавко-плавко
піднімається тріпотливе віяло.—
Ніби скупчені хмари.

* * *

На озері спеки нема!
Її не пускають сюди
щільні хмари.

ВІТЕРЕЦЬ

* * *

Тут навіть вітерець —
привітний, пахне півднем.
Річка Могами.

* * *

Благодать! Запах снігу
з вершини гори приносить
теплий вітерець у долину.

* * *

Брижі на озері!
Ніби підспівують подувам леготу —
точно в такт.

* * *

Його пісня — ніби хвала
соснам і криптомеріям! —
Дме легенький вітерець.

ПРОХОЛОДА

* * *

Геть від усього,
що бачу я навколо,
вів прохолодою!

Гостюючи в учня Сейфу

Тутешню прохолоду
вважаю своєю оселею —
розсівся і розкошую!

* * *

Ах, яка прохолода!
Молодик ледь-ледь проступав
над горою Чорне крило.

* * *

Свою прохолоду
морю передає
річка Могами.

* * *

І вище рівня води
ноги журавля зволожуються!
Свіжий вітрець над морем.

* * *

Скільки свіжості в цій вербі,
що на її гілочки окунців
нанизує жінка рибалки!

* * *

Прохолода в цьому будинку
була, напевне, задумана,
ще коли він будувався!

* * *

Прохолоду відчув! —
Навіть коли просто згадав
форму соснової гілки.

* * *

Суть прохолоди
відбито в картині
«Бамбук у Сága».

ЛІТНІЙ МІСЯЦЬ

* * *

У пастці восьминіг! —
І тепер даремні його мрії
під літнім місяцем.

* * *

Місяць є, але почуття
таке, мов господаря не застав!
На взбережжі Сума — улітку.

Місяць літньої ночі

В долоні плеснеш,
і поки лунає — уже й світанок!
Такий-от місяць улітку.

* * *

Річка Чистий водоспад!
Під літнім місяцем видко:
нема й порошоків у хвилях.

ДЖЕРЕЛЬНА ВОДА

* * *

Маленьке крабєня
побігло вгору по нозі.
Чисте джерельце!

* * *

Руїни давнього замку!
Джерельну воду старої криниці
перш за все розшукаю.

* * *

Тільки зачерпнув долонею —
а вже й зуби заломило.
Джерельна вода!

ЛІТНІЙ СТЕП

* * *

Кінь мій — чалап-чалап.
І я побачив себе на картині.
Спекота літнього степу.

* * *

З чим порівняти крихкість людини?
Жодної квітки нема
серед літнього степу.

* * *

Чоловік із в'язкою сіна! —
Оце і буде дороговказ мені
серед літнього степу.

ЛІТНЄ МОРЕ

* * *

Острови, острівці! —
На друзки розбита земля
серед літнього моря.

ЗМІНА ОДЯГУ

* * *

Просто верхній зняв
і поклав у заплічну торбинку —
от і зміна одягу!

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ БУДДИ

В Нара побачив, як народилося оленятко

В той самий день,
коли святкують народження Будди,
народилося це оленя!

ЛІТНЄ ЗАТВОРНИЦТВО

* * *

На короткий час
усамітнися в гроті під водоспадом.
Починається ж «літнє затворництво»!

ТІМАКІ

* * *

Загортає тімакі жінка.
І однією рукою щохвилі
змахує прядки з-перед очей.

САДІННЯ РИСУ

В холодку під вербою, що її оспівав Сайгьо

Пробув біля тебе,
аж поки цілу ділянку не засадили.
Пора мені йти вже, вербо!

* * *

Нарешті зі справжнім мистецтвом
зустрівся в цій глушині! —
Пісня садіння рису.

* * *

На полі метушня перед садінням.
Я теж — туди-сюди усе життя.
Неначе світ готую під посів.

Зійшлися зустріти схід сонця

І саме в цей час —
і гадки не було про нього! — дощ.
Але подивіться на вруна!

* * *

Перші росточки на полі,
а я вже геть засмаглий.—
Стільки ж днів просто неба!

* * *

Західний вітер чи східний —
головне, що і в пору перших ростків
він досить відчутний.

* * *

Як вправно мелькають руки
при садінні рисової розсади! —
Згадалась тканина «сінóбу».

РИБОЛОВЛЯ БАКЛАНАМИ

* * *

Спочатку цікава була,
та скоро стала сумною
риболовля бакланами.

ПРОСУШУВАННЯ ЗИМОВИХ РЕЧЕЙ

*Одержавши повідомлення про те, що
померла Тіне, молодша сестра Кьорая*

Мабуть, вивішено сьогодні
одежу й тих, що вже їх нема...
Просушують зимові речі.

ЛЬОДОВНИК

* * *

У глибині побував,
там, де вода — крижана.
Відпочив під вербою!

ХОЛОДОК

* * *

Ось життя моє:
тішитися холодком
ветхого бриля!

* * *

Сотні рі подолав.
Нагородою — відпочинок у холодку
під самими хмарами.

*Відвідав зарослий бур'яном сад приятеля,
який давно поїхав звідси*

«Вирощувачу динь,
з'явся зараз тут!» — запрошує
вечірня прохолода.

Біля сакури, оспіваної поетом Сайгьо

Небо ввечері прояснилось!
Біля сакури тішуся прохолодою.
І хвилі зараз, мов квіти.

* * *

Вже й на гребені дому
промені сонця слабшають!
Тішуся прохолодою.

* * *

Дмухаючи на їжу,
ставить перед господарем жінка.
Прохолодний літній вечір.

* * *

Вже й обриси мисок
зникають у темряві сутіпків...
Тішуся прохолодою.

БАМБУКОВА МАТА

* * *

Точнісінько розмір вікна
в моєї лежанки для денного сну! —
Квадратна бамбукова мата.

ЛІТНЯ ВІТАЛЬНЯ

* * *

І сад, і гори
насуваються, заповнюють собою
літню вітальню.

ЛЕГКИЙ ЛІТНІЙ ОДЯГ

Відпочиваю після важкої мандрівки

Навіть вошей
з блаженського літнього одягу
ще не повибирав.

* * *

Як я давно не прощався!
Тоді бриль — у руці, на плечах —
легка святкова накидка.

САДЖАННЯ БАМБУКА

* * *

Хоч нема сьогодні дощу,
але вийшли саджати бамбук
з парасольками і плащами.

ОБРЯД ОБМИВАННЯ

* * *

Раптовий подув вітру —
і рибка вистрибнула з води.
Справляю обряд обмивання.

НОВІ РОГИ В ОЛЕНЯ

Розлучаюся в Нара з давнім приятелем

Оленячий ріг.
І ось, єдиний, він роздвоюється.—
О, розлука!

МАКРЕЛЬ

* * *

Макрель продають.
Хто нею сьогодні
об'їсться до сп'яніння?

ЗОЗУЛЯ

* * *

Мабуть, зозулю кличе! —
Колосками киває
очеретиння пшениці.

* * *

Якщо напахтити вуха,
певне, ще тонше вчуватимуть
голос зозулі!

Четвертий місяць — початок літа

Де пісня твоя, зозуле?
Ти ж знаєш, що слива цвіте
вже в першому місяці року!

* * *

Кукуючи на льоту,
пронеслася зозуля.—
Яка заклопотаність!

*Рибалки в Сумі за допомогою луків
відстрашують ворон від в'яленої риби*

Побачивши стрілу
в руці рибалки,
зойкнула зозуля?

* * *

Що в тій стороні,
куди полетіла і зникла зозуля?
Самотній острів.

* * *

Цілими днями то на рисовім
полі, то на пшеничнім... Добре,
що хоч зозуля кує!

* * *

Завертай коня —
і навпростець через поле!
Там зозуля кує.

* * *

Навіть у самій столиці
серцю столиця люба,
якщо зозуля кує!

* * *

Помаранчі пахнуть! —
І закувала зозуля, яку я чув
аж колись, у степу.

* * *

Зозуля вночі закувала! —
Крізь зарості бамбука
просочується місячне сяйво.

* * *

Зозуля співає! —
У п'ять сяку заввишки
витягнулися півники.

* * *

Зозуля! —
Своє «ку-ку» простелила
понад водою.

* * *

Хоч за кущами їх не видно,
але збирачки чаю теж, напевне,
заслухалися піснею зозулі!

* * *

Що там вигукує
продавець кальмарів — не розбереш.
Адже співає зозуля!

* * *

Мене, сумного,
зроби вже геть печальним,
гірська зозуле!

СТАРІСТЬ СОЛОВ'Я

* * *

Соловей улітку
в заростях молодого бамбука
оплакує старість свою.

ВОДЯНІ ПАСТУШКИ

* * *

Біля цієї хати
і водяних пастушків нема.
Самотні двері!

* * *

Почувши, що тут
водяні пастушки щебечуть,
в Сая заночував!

ЖАБА

* * *

Виповзай до мене!
з-під сараю чується
жаб'яче кумкання.

РАВЛИК

*Скеля, що виступає в море, поділяє
узбережжя на Сума і Акасі*

Равлику!
Ріжками покажи,
де Сума́, де Ака́сі...

ЦИКАДА

* * *

З кінчика гілочки,
як відквітла пелюстка, злетіла
оболонка цикади.

*Учень Сámпу, проводжаючи мене,
подарував літнє полотняне кімоно*

Тепер на плечах
я маю тканину легесеньку,
як крильця цикади!

* * *

Гул стоїть,—
наче під дзвоном, в який ударили.
Стільки цикад!

* * *

Як тихо! —
Скеля в себе вбирає
навіть пісню цикади.

* * *

Незабаром помруть! —
Про це навіть думки нема,
коли чуєш цикад.

СВІТЛЯКИ

* * *

Через темінь, нічну і свою,
шип у долоню дістав,
полюючи на світляків.

* * *

Цих світляків
з місяцями на рисових ділянках
я порівняв би!

* * *

Тільки-но, збитий з травинки,
став падати — одразу ж полетів
світлячок!

* * *

Милювання світляками!
Та човняр п'яненський,
і рухи його непевні...

* * *

Своїми вогниками
світляки на кущах і деревах
позначають оселі квітів?

МУХИ

* * *

І навіть прикрощі подорожі
чуттєвій душі — корисна наука!
В Кісо замучили мухи.

КОМАРІ

* * *

Вдома у мене
комарі напрочуд дрібненькі!
Хоч за це подякує гість.

БЛОХИ

«Принади» мандрівного життя

Блохи! Вошва!
Ще й кінська сеча
тече під подушку.

УНОХАНА

*Дізнався, що мій приятель Дайтен помер
на початку року, коли саме цвіли сливи*

Відквітувала слива!
Вклонився білим квітам унохана,
скропивши їх сльозами.

Місяць тому в Кікаку померла мати

І навіть квіти унохана
біля хати без господині
якісь холодні й безглузді!

* * *

О квіти унохана!
Темна верба
схилилась перед вами.

КОЛОСНЯ

* * *

Отже, ходімо зі мною!
Будем жувати колосся
і спатимем просто неба.

* * *

Конячка мандрівника
теж розкошує — серед колосся,
що вколо цього заїзду.

* * *

Мабуть, колосся ланів
жайворонок сльозами жовтить,
співаючи ціле літо.

* * *

Схопився за колос,
аби хоч на щось опертись.
О розлука!

БАМБУКОВІ ПАРОСТКИ

* * *

Бамбукові паростки!
Як часто в дитинстві
я їх малював!

* * *

Як гірко, коли подумаєш:
живе людина — і врешті-решт
стає бамбуковим паростком.

МОЛОДЕ ЛИСТЯ

*Статуя священика Дзяньдженья, що осліп
від бризок солоної морської води, коли
плив до Японії*

Молодим листячком
я стирав би краплі
з Ваших очей!

* * *

Це справжні коштовності! —
На молодих зелених листочках
грають сонячні промені.

НЕТРІ

* * *

Хмари — біля підшви.
Над ними — нетрі Фудзіями
пшилем у небо!

* * *

В густющих нетрях
на горі Грозівій
лиш вітер знайде стежку.

* * *

Штани суціль у росі! —
Продираюсь крізь зарості
карликового бамбука.

ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ

* * *

І навіть дятли
не руйнують цю хижку
в зеленому гаї!

* * *

У цьому літньому гайку
найнадійніше дерево —
вічнозелений дуб!

КВІТИ ТАТІБАНА

* * *

Дорога в Суру́га!
Тут навіть квіти татібана
пахнуть чаєм.

ПІВОНІЯ

Написав, покидаючи дім учня Тойо

Покидаю цей дім,
як бджола розстається
з осердям півонії.

* * *

Це — роса,
лише не холодна, а тепла.—
Нектар у квітці півонії.

ІРИС

* * *

Ірис. А ось —
подібний-подібний!
Відбиття у воді.

* * *

Побачу іриси —
й відразу хочеться
створити хокку.

В домі приятеля в Осака

Милуючись ірисами,
посидіти, погомоніти —
хіба це не подорож!

*На смерть актора Мотоме, якого
бачив ще зовсім недавно на сцені*

Ти, як ірис,
за одну ніч зів'яв,
ах, Мотоме!

* * *

Листям ірисів
на ногах закріплю
сандалі без поворозок.

МАК

На прощання з учнем Тококу

Білому макові
крильця свої метелик
подарував на згадку.

* * *

Білі маки! —
Посіяні восени дощинки
зійшли й розквітли?

* * *

Обличчя рибалок —
це найперше, що вранці побачив
серед квітів маку.

ГОРТЕНЗІЯ

* * *

Блідо-жовті гортензії
такі доречні, коли ми носимо
легкий полотняний одяг.

* * *

Серед заростей,
що тільки їх і видно із веранди,—
квітка гортензії!

ГВОЗДИКИ

* * *

Напитися б і заснути
отут, на взбережнім камінні
серед червоних гвоздик!

КВІТИ ПОМАРАНЧІВ

* * *

Помаранчі квітнуть!
Потужімо за давниною
в благоденській цій їдальні.

КВІТИ ВІЧНОЗЕЛЕНОГО ДУБА

Коли мій учень Кьороку вирушав у мандри

Стань подібним
до дум мандрівця, о запах квітів
вічнозеленого дуба!

КВІТИ КАШТАНА

* * *

Ти теж усамітнився
й не показуєш квітів кожному? —
Каштан за хатою.

КВІТИ МІМОЗИ

* * *

Ніби красуня Сі Ши
під дощем задрімала —
мімоза цвіте в Кісагата!

КВІТИ ШАФРАНУ

* * *

Щіточку «маюхакі»
взяла собі за взірць
квітка шафрану!

ДИНЯ

* * *

Затіння у горах.
Підживлю-но я тіло своє
на цьому диньовому баштані!

* * *

Ранішньою росою
замурзавшись, посвіжіла
грязь на динях!

* * *

Одну з найсмачніших динь
я облупив — де б, ви думаєте? —
в приміщенні для служб заупокійних!

* * *

Ах, перша диня!
Начетверо її порізати?
Ні, краще на кружечки!

Учневі

Не наслідуй мене!
Бо скажуть тоді про тебе:
друга половинка дині.

БАКЛАЖАНИ

* * *

Це справжнє диво! —
Після блукань у горах
посмакувати перших баклажанів.

«ОБЛИЧЧЯ ДНЯ»

* * *

Вставайте, дітки,—
вже зацвіли «денні обличчя»!
Розріжу вам диню.

* * *

Повійка «денне обличчя»
трошки здрімне літньої ночі —
і цілий день цвіте!

* * *

При «денних обличчях»
шеретувальник рису тішиться прохолодою.
Як сумно!

«ОБЛИЧЧЯ ВЕЧОРА»

* * *

При «вечірніх обличчях»
шеретувальник рису спочиває.
Це печально.

* * *

«Обличчя вечора»!
І очей не відведу,
і тіло не ворухнеться...

«Обличчя вечора»

Всі квіти твої — вечірні.
Зате восени — які ж бо різні
усі твої гарбузята!

* * *

«Вечірні обличчя» забілили!
Вночі до вбиральні вийшов
із смолоскипом у руці.

Вірш-жарт

«Вечірнє обличчя»! —
Це п'яна пика з'явилась
у віконному отворі.

ЛОТОСИ

*Актор у масці танцює
перед ставком із лотосами*

Тільки за духом,
крізь дірочки для ніздрів,
може «бачити» лотоси.

ПЛОДИ ШОВКОВИЦІ

* * *

Плоди шовковиці! —
Самітницьке вино метелика,
що квітів не знайшов.

ЛОБОДА

* * *

Житиму тут аж доти,
доки стебло лободи
не стане ціпком для мене.

ХМІЛЬ

* * *

Не почув горянина —
уста йому затулили
зарості хмелю!

ОДНОЛИСТА ПАПОРОТЬ

* * *

Хоч літо вже настало,
а в однолистої папороті
і досі один листочок!

МОЛОДА ХВОЯ СОСЕН

* * *

Річка Чистий водоспад!
На прозору поверхню впала
зелена хвоїнка з сосни.

ЛІТНЯ ТРАВА

Скеля, що називається «Знищення життя»

З-між каміння — отруйні випари!
Літні трави — червоні,
роса — гаряча.

* * *

Літні трави буяють! —
Оце й все, що лишилось від мрій
славних лицарів.

ЛІТО

*Відпочиваючи в павільйоні Сакубоку
в місті Оцу*

У світі — розпал літа!
А ми тут — серед хвиль.
Ніби пливем по озеру.

ОСІНЬ

СЬОМИЙ МІСЯЦЬ

* * *

Сьомий місяць.
Навіть шоста ніч
вже якась незвичайна!

ПОЧАТОК ОСЕНІ

* * *

Початок осені!
Море, як і рисове поле,—
суціль зелене.

* * *

Початок осені!
Склав сітку від москитів —
і вкрився, наче ковдрою.

КІНЕЦЬ ТЕПЛА

* * *

В корівнику
комариний писк усе темніший —
минає літнє тепло!

ПОЧАТОК ХОЛОДУ

* * *

Вже досить холодна! —
Уперся ногами в стіну,
дрімаючи по обіді.

ВІТЕР ПРОЙМАЄ ТІЛО

* * *

Купу моїх побілілих кісток
малює в серці вітер,
проймаючи тіло!

ШКІРА ВІДЧУЄ ХОЛОД

* * *

Останній день на джерелах.
Сьогодні і в теплій воді
шкіра відчує холод!

ХОЛОДНА ОСІННЯ НІЧ

* * *

Під казанком із локшиною
перевертаю вуглинки.
Холодна ніч!

* * *

Нудоту осінньої ночі
відразу розметала
бесіда друзів!

ГЛИБОКА ОСІНЬ

* * *

На всохлу гілку
сів почувати крук.
Глибока осінь.

Вирушаючи в мандрі, думав, що помру

А все ж таки не вмер! —
Кінець ночівлям просто неба,
але — глибока осінь.

Портрет друга

Подивись-но сюди! —
Я теж сумую...
Глибока осінь.

* * *

Голоси людей почулись...
А вони цим шляхом додому вертаються!
Осінній вечір.

* * *

Дорого моя!
Нема нікого пазустріч.
Лиш осінній смерк.

Думаю про Ду Фу

Бородою здіймаючи вітер,
з глибокої осені натхнення черпаєш.
«Хто тебе породив?»

КІНЧАЄТЬСЯ ОСІНЬ

* * *

Осінь кінчається.
Натягую з боків ковдру
завширшки в три по.

*Із сумом проводжаю осінь
у шинку «Стрімливий потік»*

Тепер сосновий вітрець
десь понад дахом гуляє.
Останні осінні дні.

* * *

Стулку черепашки від тіла
відривають — прощаюсь, вирушаючи
у Футамі в кінці осені.

* * *

Вже кінчається осінь.
Але ще є надія
для зеленого мандарина.

* * *

Осінь кінчається.
Розтулили долоні
шкаралупки каштанів.

МОЛОЧНИЙ ШЛЯХ

* * *

Розбурхане море!
Але до острова Садó
є ще й Молочний Шлях.

БЛИСКАВКА

Прибув до поета Ріка́

Ти ніби блискавку
рукою схопив, коли запалив
у темряві смолоскип!

* * *

Усім своїм виглядом
хмара дає зрозуміти,
що блискавки жде.

*Якось один мудрий монах
сказав приблизно так:
«Недозрілий Дзен — джерело глибоких ран».
Мені запала ця думка в душу*

Який же високий той,
що не бачить суті життя
у блискавці!

* * *

Блискавка! — І зразу ж
у той бік, де темно,
шугонув бугай із зойком.

БУРЕВІЙ

* * *

Каміння летить,—
це на горі Асáма
вітер шаліє!

* * *

Он навіть вепра
помчав разом з усім,
цей буревій!

ОСІННІЙ ВІТЕР

* * *

Ви мавпячим криком заслухуетесь?
А як вам підкидька плач
на вітрі осіннім?

* * *

Осінній вітер гуляє! —
І в заростях, і на полях...
Колишня застава Фувá.

* * *

Схід, захід —
повсюди гірко.
Осінній вітер.

* * *

Нутро проймають
гіркість редьки,
осінній вітер.

* * *

Набридла ця подорож!
Скільки сьогодні вже буде днів?
Осінній вітер дме.

Перед могилою поета Іссьо

Здригайся й ти, могило!
Бо до мого ридання —
ще й осінній вітер.

* * *

Яскраво-яскраво
світить байдуже сонце, але —
вітер уже осінній!

Храм Натадера

Брили навколо нього
біліші від скелі під «Кам'яною горою».
Вітер осінній дме.

* * *

Осінній вітер задув!
Кладовище в Ісе стало
ще більш похмуре.

* * *

Вже вітер осінній дме,
а вона зелепа,
шкаралуща каштана.

* * *

Вимовив слово —
і губи задубіли.
Осінній вітер!

* * *

В корівнику —
дзижчання комарів слабішає.
Осінній вітер.

* * *

Осінній вітер!
Здрігається на гілках павловнії
запушений інеєм плющ.

Оплакую смерть поета Мацукура Ранрана

Осіннім вітром
зломлений — печалюсь.
Тутовий ціпок.

* * *

Поночуйте просто неба,
тоді й збагнете вірші мої!
Осінній вітер.

МІСЯЦЬ

* * *

На небі — молодик.
Але під ним — таке-от місце! —
жодного будиночка.

* * *

Триденний місяць!
Це — як вечірній пуп'янок
«обличчя ранку».

* * *

Скоро світанок.
І в двадцять сьому ніч —
теж триденний місяць!

* * *

Хоч з чим його порівнюй —
все даремно! Він ні на що не схожий,
триденний місяць-молодик.

* * *

Тонесенький молодик!
Земля під ним — як туман...
Гречка саме цвіте.

*У третій день дев'ятого місяця
відвідую могилу Ранрана*

А з-під землі чи видний тобі
в цей поминальний сьомий день
триденний молодик над могилою?

* * *

Милуючись місяцем,
навколо ставка проблукав
цілісіньку ніч!

* * *

Повний місяць!
Подививсь на поверхню озера —
куди там усім красуням!

* * *

Повний місяць! —
І гарних облич не стало
в нашому гурті.

* * *

Повний місяць.
Хай би їх було більше, ніж два!
Пливемо річкою Сетá.

* * *

Місяць уповні!
До хвіртки вже дістався
гребінь припливу.

* * *

Невже то квіти сакури
проступили під місячним сяйвом?
Ні, бавовни розкриті коробочки!

* * *

Підніжжя гори в тумані! —
І поле не може бачити
сяйва повного місяця.

* * *

Хмарки іноді
дають можливість перевести дух.
В час милування місяцем.

* * *

«Сліпий він, чи що?» —
Так дивляться на мене люди.
Ніч милування місяцем.

* * *

Зупинився на ніч у храмі —
і з вельми поважним обличчям
милуюся місяцем.

* * *

Селянський хлопчисько! —
Не кидає рушити рис,
милуючись місяцем.

* * *

Вранішній дзвін! —
Скінчилась мандрівка до місяця.
Розвиднілось до краю.

* * *

Найкраще милуватись місяцем,
коли він освітлює незжате тростиння
на мисі Перлиної бухти!

* * *

Друзів, що піднесли мені рис,
я запросив сьогодні ввечері
в гості до повного місяця.

* * *

Так легко проплив угору
і раптом засоромився —
сховався за хмарку місяць.

* * *

Ніч з повним місяцем!
Вечірня пільма тривала стільки,
що ледь устигли креветок підсмажити.

* * *

Відімкніть же двері,
місячне сяйво впустіть
у храм Укімідó!

* * *

Тут місяць за дороговказ:
«Сюди заходьте, будь ласка!»
Мандрівнича ночівля.

* * *

Відполіруй, дзеркальнику, місяць,
вибав його з-поза хмар,
щоб ним милувалися люди!

* * *

Воістину, місяць —
така споруда, що тільки за зовнішність
тисячу золотих віддав би!

* * *

Хай яснішає пісня того,
хто печаллю місяця очищається
при мисці з рідкою щербою!

* * *

Їдучи верхи, заснув.
В нетривкому сні — місяць уже далеко,
і димок готування чаю.

* * *

Сьогодні місяця нема.
Тисячолітню криптомерію
заколисує буря.

* * *

Вже місяць по небу побіг,
а на кінчиках гілочок
ще залишились дощинки.

* * *

Ах, листя картоплі!
Селянське поле під час посухи
теж радіє місяцю.

* * *

І на ньому б зробити
малюнок, як на лакованій чарці!
Місяць над шинком.

На горі «Покинута стара»

Я раптом побачив її —
плаче, самотня...
Разом на місяць дивитимемось!

Написано в храмі Дзенкодзі

Місячне сяйво
для всіх напрямків, для всіх сект
одне-єдине!

* * *

Хіба тільки місяць?
Через дощ — і змагання борців
не побачив сьогодні.

*Написано осінньої дощової ночі в бухті
Цуруґа, де колись затонув дзвін*

А де ж бо місяць?!
Дзвін-то, відомо, він затонув
і тепер на дні моря...

* * *

Сама по собі досконала —
і місячне сяйво їй не потрібне...
Гора Ібукі.

* * *

Вже скільки разів прокидався,
а місяць усе такий,
як о четвертій годині!

* * *

І в верхоріччі,
як і тут, у пониззі,
є друзі у місяця!

Пам'яті поета Тодзюна

Місяць на небі розтав.—
І видно тепер
лиш чотири кути стола.

П'ятнадцята ніч восьмого місяця

Хто сьогодні милується
місяцем у Йосіно? Мені ще до нього
цілих шістнадцять рі.

* * *

І вигляд усієї осені
вже став таким, як обрис місяця
за густим дощем.

* * *

Під покривом ночі
в освітлений місяцем каштан
залазить гусінь.

* * *

Ще не оклигав як слід
після хвороби, а вийшов-таки
подивитися на останній місяць.

* * *

На згадку траві,
що нею балки мосту поросли,
місяць залишив сяйво.

РОСА

* * *

Росинки — крап-крап.
Може, спробувати ними
змити бруд зі світу!

Розставшись в дорозі з учнем

«Мандруємо вдвох» —
тепер цей напис на брилі
змиє роса!

*На березі затоки Футамі,
де жив Сайгьо*

Може, тушечницю його
я оце підібрав... Заглибинка
в камені повна роси.

ТУМАН

* * *

Чи то не сосна проступає?
Давай-давай, тумане,
зникай потроху!

* * *

Туман — як щільна мжичка.
У день, коли не видно Фудзі,—
якийсь химерний настрій!

ОСІННІЙ ІНІЙ

Пасемко сивого волосся покійної матері

У руку взяти — розтане!
Адже сльози такі гарячі...
Осінній іній.

ХОЛОДНА МЖИЧКА ВОСЕНИ

* * *

Від учора — хай і потроху —
вже і в осінь почала проникати
холодна мжичка!

ДЕНЬ ПОМИНАННЯ

* * *

День поминання.
Але й сьогодні над місцем спалення
димок піднімається.

Почувши про смерть монахині Дзютей

О, ти не думай,
що постать твоя незначна!..
День поминання.

ДЕНЬ ВІДВІДАННЯ МОГИЛ ПРЕДКІВ

* * *

Всією родиною
на кладовище прийшли,
з ціпками, сиві...

ВІЯЛО ВЖЕ НЕПОТРІБНЕ

* * *

Надписуючи на згадку,
віяло розірвав —
отак ми розлучились!

ПРАЧ

Зупинився на ніч в одного монаха

Щоб наслухався я досхочу —
ляскай, ляскай прачем,
дружино господаря!

Прозора осіння ніч

Все яснішали —
і вже досягають Великого Возу
звуки прачів.

* * *

Старець-дресирувальник
халатик своєї мавпи
б'є прачем!

РИСОВІ ЖНИВА

Мені принесли рису

Що, у світі зараз
пора рисових жнив?
Усамітнися в хижці.

ШЕРЕТУВАННЯ РИСУ

* * *

Не відчують зими
в цьому домі! Шеретують рис —
ніби град сиплеться.

ОЧИЩЕННЯ БАВОВНИ

Глухе село серед бамбукових заростей

Побринькує тятива...
Лук для очищення бавовни —
це біва глухомані!

ОЛЕНЬ

* * *

Під кінець його крику
печальний призвук «Бі-і».
Олень уночі.

* * *

Подружжя оленів!
Шерсть до шерсті так пасує,
ця жахлива шерсть.

ДИКА ГУСКА

* * *

Знесилена дика гуска
серед холоду ночі впала на землю.
Отак ночують мандрівці.

ПЕРЕПІЛКА

* * *

«Навіть очі яструба
уже не вглядять нас!» —
Кричать у сутінках перепілки.

ГОРОБЕЦЬ

* * *

Турнуть горобців із поля —
серед чайних купців
тимчасово сховаються.

ПЕРЕЛІТНІ ПТАХИ

* * *

Заступила сонце хмарина?
Ні, це ненадовго —
перелітних птахів згря.

СОРОКА

* * *

А їм байдуже, сорокам,
що в їхній назві —
початок старості.

ДЯТЕЛ

* * *

Дятлами подзьобані
стовпи цієї хати,—
отаке житло!

БАБКА

* * *

Полетіла бабка далі.—
Ніяк не змогла зачепитись
за кінчик травинки.

ЦВІРКУН

*Побачив у храмі реліквію — шолом
великого Санеморі*

О, жорстока доля! —
Під шоломом славного воїна —
домівка цвіркун.

* * *

Лежу й висмикую
сивини. А в узголів'ї —
сюрчить цвіркун.

* * *

Як це печально! —
На цвяпку підвішений
цвіркун у клітці.

* * *

Пісню свою
примішує до хропіння
цвіркун на постелі.

* * *

Щоранку моя каліграфія
кращає, бо поруч усю ніч
співає цвіркун.

* * *

Хата рибалки.
В купці поміж креветками
замішався цвіркун.

ВЕРБА СКИДАЄ ЛИСТЯ

* * *

Лиш підмівши подвір'я,
гостинний цей храм покину...
Осіпаються верби.

КОЛЬОРОВЕ ЛИСТЯ

* * *

Листів не плють.
Нагріб різнобарвного листя —
це також паливо!

* * *

Ледь почервонілий
кленовий листок, упавши на сир,
став багряним!

ХАГІ

* * *

Коли, хагі, ти засинаєш —
не вродливі, а вередливі
обличчя у квітів твоїх!

* * *

Квітучі хагі,
на однісіньку ніч дайте притулок
здичавілому псові.

* * *

Під одним дахом зі мною
зупинились на ніч і повії.—
Квіти хагі і місяць.

* * *

Щось дивне є
і в отім чоловікові під дощем!
Не тільки в зарощених хагі.

* * *

Хвиля на хвилюк відринула.
Серед дрібненьких скойок —
рештки квітів хагі.

* * *

Опадайте, квіти хагі!
Лягайте між рожевими скойками
і в наші келихи.

* * *

Жодної росинки
не проллється.— Яка ж бо
звивиста ця хагі!

* * *

Ніби вони під вітром.—
О химерність кущів хагі,
безладно посаджених у саду!

Місцевість, яка називається «Сосонки»

Яке приємне ймення!
Хиляться до сосонок
кущі хагі й тростинки.

* * *

Кущі хагі в росі.
І чути, як рис шеретують
на сусіднім подвір'ї.

СТЕБЛА МІСКАНТУ ПІД ВІТРОМ

Поховавши свого друга — монаха Доккая

Усе в цім світі —
похитається, як стебельце під вітром,
і зав'яне назавжди.

ХРИЗАНТЕМИ

* * *

З чарки пролилися
хризантеми? Ні, це на таці
вони намальовані.

* * *

І навіть метелик,
доживши до пізньої осені,
спиває росу з хризантем.

* * *

Знов підводяться хризантеми,
і запах — такий тонкий!
Схлинула повідь.

* * *

Хоч і тоненька ти, хризантемо,
та нікуди не дінешся —
мусиш тримати бутон!

* * *

Відлюдницька хижка!
Тут і місяць, і хризантеми,
ще й поле в три тани.

* * *

Швидше, швидше
розцвітайте, хризантеми!
Дев'ятий день уже близько.

* * *

Росинка з хризантеми
упала. Коли ж підняв —
кільчик батату!

* * *

П'ють ранковий чай —
і жодних розмов між монахами.
Хризантеми саме цвітуть.

* * *

Очей не відведеш! —
І після бурі такими
лишилися хризантеми.

* * *

Шеретує бабуся рис.
Старезна, а все ж радіє,
що хризантеми розквітли!

* * *

І метелик прилетів
попити настій
з пелюсток хризантем!

* * *

Відлюдницька хижка!
Святкове вино з хризантем принесли,
коли вже сонце сідає.

* * *

Пройшла пора хризантем.
Тепер тільки редька —
оце й уся радість!

* * *

Перед крамницею лахмітника —
старий футляр для ко́то,
а в глибині подвір'я — хризантеми!

* * *

Хризантеми розквітли! —
На подвір'ї у каменяра
між купами каміння.

* * *

О аромат хризантем! —
В давній столиці На́ра
між старовинних статуй.

В домі поетеси Сономе

На білій хризантемі —
хоч як придивляйся! —
жодної пилінки нема.

* * *

Інколи не тільки милуються,
але й закушують хризантемами. —
Який-бо салат з пелюсток!

ДИКА ТРОЯНДА

* * *

Дика троянда квітла
поруч з дорогою — і опинилась
у пащі мого коня!

«ОБЛИЧЧЯ РАНКУ»

Відповідь учневі

Дивлюсь на «обличчя ранку»
і їм собі рис із жмені
я, звичайна людина!

* * *

Монахи — мов «ранкові обличчя»,
скільки вже їх відцвіло!
А віра стоїть, як сосна.

* * *

До розкритих «ранкових обличч»
з тоненьким дзижчанням летить
підупалий на силі комар.

* * *

«Обличчя ранку».
Хай і невдалий малюнок —
а як зворушує!

* * *

«Ранкове обличчя».
Чомусь, коли ти цвітеш,
не влаштовують свята.

* * *

Ах, «обличчя ранку»!
А вдень на хвiртці моїй
висить замок.

* * *

Ах, «обличчя ранку»!
І навіть воно —
не стало другом моїм.

ОРХІДЕЯ

*Жінка, яку звуть Метелик, попросила
скласти хайку з її ім'ям*

Як духмяніє орхідея!
Ніби пахощі палить
для крил метелика.

Храм Дзьодо

Ввійшов у браму —
серед могутніх пальм
ще й аромат орхідей!

* * *

Який аромат
лине від фіранок!
Тут орхідеї жили?

«ЖІНОЧА КВІТКА»

* * *

Побачив її —
і мову відібрало.
«Жіноча квітка»!

* * *

Тоненька, струнка,
та ще й вкрита росинками.—
«Жіноча квітка».

ПОЛЬОВІ ХРИЗАНТЕМИ

* * *

Спеку гвоздик
забув одразу — тільки уздрів
польові хризантеми.

БАНАНОВА ПАЛЬМА

Почуття в бідній халупці

Шумить під вітром банан,
та кожному дощинку, що падає в цебрик,
я чую цієї ночі!

*Коли на листку бананової пальми
малював журавля*

Скрикнув журавель! —
Ось, напевне, чому
порвався лист.

* * *

У цьому храмі
все подвір'я затінене листям
бананових пальм!

ЩИРИЦЯ

* * *

Ах, щиріці! —
Стали ще червоніші
з прильотом диких гусей.

КВІТИ ТРАВ

* * *

Скільки різних трав!
І в кожній — свої квіти.
Оде і є подвиг.

* * *

Скільки тут лікарських трав!
Під якими квітами краще
переночувати мандрівцю?

ДИКИЙ ВИНОГРАД

* * *

У червоному листі
дикого винограду —
стільки старовини!

* * *

За висячий місток
своє життя зачепив
лісовий виноград!

ФІЗАЛІС

* * *

У фізаліса восени
і плоди, і листя, й коробочки —
все червоне!

ПЕРЕЦЬ

* * *

Там мою хижку шукайте,
де зарості споришу
і стручки перцю!

* * *

Міг би й зеленим лишитись,
але пам'ятав, що він —
червоний перець.

ГАРБУЗ

* * *

Одна в мене річ —
легкий порожній гарбуз.
Як мов життя!

БАТАТОВІ БУЛЬБИ

* * *

Миють бульби жінки.
Якби тут Сайгьо був зараз —
він склав би вірша про це.

ТАРО

Оплакування поета Семпу

Ось приніс тобі на могилу.—
Говорять, що листя таро
подібне до листя лотоса.

ЧУМИЗА

* * *

Є і чумиза, і просо —
ну, це майже заможність!
Хатина під стріхою.

Похвала новій хаті

Славна вийшла хатка!
Горобці на подвір'ї бавляться.
А там і чумиза поспіє...

ГРЕЧКА

* * *

Гречка ще тільки цвіте.—
Квітами обабіч стежки
пригощають у гірській хатці!

ГРИБИ

* * *

Грибок під сосною!
А до шапки прилип
якийсь невідомий листок.

* * *

На шапці гриба
білий карб залишився
у формі хвоїнки.

* * *

Рижики трапляються! —
Значить, пора осінніх рос
ще не минула.

РАННІЙ РИС

* * *

Як пахне ранній рис!
А праворуч від поля, яким іду,—
ще й затока Арісб.

ПЛОДИ ДЕРЕВ

* * *

Усамітнися б тут
та й оббирав би плоди з дерев,
плоди з кущів...

ХУРМА

* * *

Село це прадавнє...
Щоб поруч хурми не було —
такої хати нема!

КАШТАН

* * *

У горах Кісо підібрав каштан.
Хай буде моїм подарунком
людям суєтного світу!

«ПЕЧАЛЬ-ТРАВА»

На могилі імператора Годайго

Скільки вже років, печаль-траво,
ти на цій могилі живеш! —
Що ж зберегла твоя пам'ять?

ОСІНЬ

* * *

Настали дні з дощами,
а людський світ восени вирує —
ніби він негутешний!

Вирушаю з Едо на батьківщину

Тут десять осеней прожив.
І тепер навпаки:
Едо — моя батьківщина!

* * *

Ця могутня сосна,
мабуть, посіялась восени
ще за «віку богів».

* * *

На щойно зжатий
клаптик поля сів журавель!
Осінь у селі.

* * *

То мене проводжали,
то я проводжав... І нарешті —
осінь у горах Кісб.

* * *

Метеликом так і не ставши,
дожила до глибокої осені
овочева гусінь.

* * *

Піти б разом з осінню
аж до самого кінця —
до річки Комацу!

Ночую в гостях

Як восени приємно
вранці поніжитись у постелі!
Веду себе як господар.

* * *

Чому цієї осені
ти так постарів?
Птах серед хмар.

* * *

Глибока осінь стоїть.
А по сусідніх хатах
що поробляють люди?

З И М А

ХОЛОД

* * *

Така холодна вода! —
Ніяк не може заспути
чайка на хвилях.

Ночівля в дорозі

Опалу хвою палю,
грію рупник над вогнем.
Ух, холоднеча!

* * *

Страшений холод!
Але удвох з попутником почуєм —
це вже надійніше.

* * *

Коріння цибулі
до такої відмито білості —
глянув — і змерз!

* * *

Здається, холод іде
і від ясен засолених окунів.
Рибна крамничка.

* * *

Місяць! Квіти! —
Від цих глупств наведе на розум
зимова холоднеча.

ОСТАННІЙ МІСЯЦЬ РОКУ

* * *

Сьогодні вдало заночував! —
У відведений мені кімнаті —
сййво грудневого місяця.

* * *

Навіщо в місто,
у гамір грудневого ринку,
вороне, ти летиш?

* * *

Вони втекли від суєти
останнього місяця року.—
Нема на озері норців.

КІНЕЦЬ РОКУ

* * *

Трави «забудь-печаль»
нарву, щоб приправити їжу,
коли проведжати рік.

* * *

Кінчається рік. Під звуки
товчення рису в чужих домах
засипати так важко!

* * *

Вже закінчився рік,
а я і досі — під брилем,
у сандалях з соломи.

*Одержував від людей подаяння,
просив милостиню, і так потихеньку,
не померши з голоду,
дожив до кінця року*

Та я ще себе
до щасливчиків зарахую
на старості літ!

* * *

То на сніг, то на місяць —
розпорошив свій час, як хотів!
Кінчається рік.

* * *

В порожній батьківській хаті
плачу над своєю пуповиною.
Кінчається рік.

* * *

Пам'ятаю, якось і до мене
вночі забрався злодій...
Кінчається рік.

* * *

І в мушлі своїй
живи недаремно, молюск!
Побажання в кінці року.

* * *

Аніяких думок
не лишилось в моїй голові
наприкінці року!

* * *

Оригінал великого майстра
на ринку — як це печально!
Кінець року.

* * *

Чи вже про весну,
чи про минулий рік думати?
Передостанній день року.

ПОЧАТОК ЗИМОВОЇ МЖИЧКИ

*В одинадцятий день десятого місяця,
вирушаючи в далеку подорож,
написав прощальний вірш*

«Мандрівцю!» — Так віднині
будуть кликати мене...
Починається зима мжичка.

* * *

Починається зима мжичка.
Мавпа вигляд має такий,
ніби хоче й собі плаща.

* * *

Принаймні у перший день
зимової мжички і ви, молоді,
станьте старими в душі!

* * *

«Починається мрячна пора».
Я б оце «починається» замінив
на «в моїй душі».

ЗИМОВИЙ ДОЩ

* * *

Хмари теж інколи
бризкають, як пес на бігу?
Перейшов короткий дощик.

* * *

Десь поблизу дощить? —
Несучи в руках парасольку,
пройшов повз мене монах.

* * *

Ночівля просто неба.
І собака десь плаче під дощем?
Скавуління з темряви.

Потрапив у гостинний дім

Тут, нарешті, у море
кину свої солом'яні сандалі
і бриль, просяклий дощем!

* * *

Я без бриля,
а на мене періщить дощ?!
Та хто йому дозволив!

* * *

Зачепилась за бік —
невже ця хмара замжичить?
На Фудзі вже сніг!

* * *

Полийся ще й ти на нас,
зимовий дощу,— додай печалі! —
Якщо в заїзді холоднеча.

* * *

Дощить та й дощить!
Свіжа стерня на полі
вже почорніла.

* * *

Заклали новий садок.
Підбадьорює дерева
зимовий дощик.

* * *

Забігши в заїзд,
відразу кричу своє ім'я.—
Надворі зимовий дощ.

* * *

Навряд чи звичайний візник
знає, що це таке: переїзд через Оі
під зимовою мжичкою.

* * *

Тільки почали сушити
солому сьогорічних жнив —
а вже зимова мжичка!

* * *

Цікаво, цікаво,
чи перейде сьогодні у сніг
оцей холодний дощ?

ІНІЙ

Відшукав відлюдницьку хижку приятеля

Як я і думав —
похмура від інею
напіврозвалена хата!

Під час хвороби

Не сплю, п'ю ліки.
Хоча б і не хворів, хіба заснеш,
як на подушці іній!

* * *

На зжатому полі,
де знову почали з'являтись паростки,—
квіти інею вранці!

* * *

Сьогодні й лицевий бік
листіків пуерарії вартій уваги!
Вишав іній.

* * *

Це ж, мабуть, цілісіньку ніч
морозив бамбукове листя іній,
що пим я милуюсь уранці!

МОРОЗ

* * *

Мабуть, заспу,
тільки позичивши одяг в опудала!
Опівнічний мороз.

ПЕРШИЙ СНІГ

* * *

Перший сніг! —
Аж довгі листки нарцисів
позгиналися!

* * *

Перший сніг!
Та впцвілий кошик мандрівця
такого ж кольору.

* * *

Перший сніг
припорошив свіжі дошки
недобудованого мосту.

СНІГ

* * *

Схилив голову!
Світ — *перевернутий*
під снігом бамбук.

* * *

Вранішній сніг
тільки стрілки цибулі залишив
як позначки городу.

* * *

Ковдра вночі все важчає.
Вже здається, що бачу той сніг,
що падає з Уського неба.

Під час милування снігом

Гей, торгаші!
Оцього бриля продам.
Разом зі снігом на ньому.

* * *

Навіть кінь подорожнього
привернув до себе мою увагу.
Вранці — повсюди сніг!

* * *

Сніги та й сніги...
Зима вже кінчається, а сяйво —
як від осінньої повні!

* * *

Випив вина,
але ще гірше не спиться.
Нічний снігопад.

* * *

До столиці —
ще цілих півнеба?
Снігові хмари.

Жартома мандрівцеві, що п'яний сів на коня

Щоб ти з коня звалився,
та й — у сніг, у пісок,
п'яничко сякий-такий!

Оновлення храму Ацуґа

Знов одглянсоване
священне дзеркало — чистісіньке!
І сніг у ньому — квіти!

* * *

Але ж зараз хто-небудь
горн Хаконе долає!
Ранок з глибоким снігом.

*Згадуючи торішню подорож
з приятелем на північ*

Цікаво: чи випав
і в цьому році такий же сніг,
який ми з тобою бачили?

* * *

З поверхні озера Біва
мерехтіння піднялося вгору.—
Сніг на горі Хіра́.

В горах бавлюся з дітьми

Давайте снігом
цьому ляльковому зайцю
зробимо вуса!

* * *

З Хіра́ на Міка́мі
сніжного моста перекинь,
гірський орле!

* * *

Сніжинки сиплються
на рештки очерету,
зрізаного для стріхи.

* * *

Жде не діждеться снігу...
Який-бо вигляд у п'янички,
коли вже сяйнула блискавка!

* * *

Ви подивіться
на звичайну гидку ворону,—
але сніжного ранку!

* * *

Мела подвір'я —
і забула про сніг.
Завмерла в руці мітла!

Зображення бамбука

Тим, що він похилився,
передано в бамбукові
передчуття снігу!

* * *

Нумо, друзі,
ходім милуватися снігом.—
Блукатимем, поки впадемо!

* * *

Розпалюй вогнище!
А я принесу щось надзвичайне —
снігову кулю!

ГРАД

*У новій Банановій хижці,
відбудованій після пожежі*

Сиджу і слухаю,
як барабанять градинки.
Людина тривка, як дуб!

* * *

Нумо, дітки,
погуляймо, побігаймо! —
Під градинками-перлами.

* * *

І їм, і слухаю
гру на біва! — Це град
б'є по даху.

* * *

Непосидючого
сокола-відчайдуха
втихомирив град!

ЗИМОВИЙ ВІТЕР

* * *

Складач безглузвих тривіршів...
Так, зараз, під вітром скаженим,
я схожий на Тікуся!

* * *

Поривчастий вітер
сховався в бамбуковім гаї? —
Бо раптом затих.

* * *

Пронизливий вітер! —
І стражденне обличчя людини
з опухлою щокою.

* * *

Набридла столиця.
Вирішив серед вітрів
поселитися взимку.

* * *

Зимовий вітер
вигострив скелі
між криптомеріями!

ЗИМОВЕ СОНЦЕ

* * *

Зимове сонце!
Задубільний верхівець
і сам — як тінь.

КРИГА

Почуття зимової ночі в Фукагава

Зойкне весло, вдарившись
об хвилю,— і скрижаніє нутро...
Ніч і сльози.

* * *

Роса замерзла —
найкращої для пензля
води не стало!

Купив питної води

З крижинками й гірчить...
Та чи багато треба кротові?
Аби горло змочити!

* * *

Тріснув глек —
крижане пробудження
серед ночі!

* * *

Жодної росинки
не пролле хризантема —
вони скрижаніли.

ПЕРЕСОХЛИЙ СТЕП

* * *

У дорозі занеміг.
І сниться: степом пересохлим
мечусь туди-сюди.

СВЯТКОВИЙ БАЗАР

* * *

На святковому базарі
побачив убиту дику гуску —
і стало сумно.

ЗИМУВАННЯ

* * *

І зимування — свято,
якщо в твоєму серці —
квітуча слива!

* * *

Перебуваю зиму вдома.
Знов підійду до стовпа серед хати,
спиною притулюсь.

* * *

Інколи підійду до вікна
і дивлюся на гору Ібукі...
Цієї зими — не в мандрах.

* * *

Сосни на позолоченій ширмі —
сама давнина!
Зиму перебуваю вдома.

ПІЧ

* * *

Підмазує піч до зими...
За рік постарів тинькар.—
Іній на скронях.

ЖАРОВНЯ

* * *

Ніяк не заспокоїшся,
серце маандрівниче! —
Переносна жаровня.

* * *

Давно вже замовк цвіркун,
та сьогодні знов заспівав! —
Розпалили жаровню.

* * *

Вже випав сніг
і раптом — гвоздика розквітла?
Вогонь у жаровні.

ВОГОНЬ

Батько оплакує сина

Навіть жаринки
гаснуть! — Падають на них
і киплять слъози.

В дорожнім заїзді

Вогонь проб'ється крізь попіл —
і на стіні з'являється
тінь маандрівця.

КАПЕЛЮХ

* * *

Іду на ринок.
Від снігу надів на голову
мішечок для рису.

НІЧНИЙ ВАТНИЙ ОДЯГ

* * *

З-під ватного халата на землі
молитва чується.—
Нічліг мандрівця.

ПАПЕРОВЕ ПЛАТТЯ

* * *

Зморшки на ньому розгладжу
і вирушу милуватися снігом.—
Старе паперове плаття!

ОБМІТАННЯ КІПТЯВИ

* * *

Обмітання кіптяви.—
Тут, у дорозі, це вітер
між криптомеріями!

* * *

Обмітання кіптяви сьогодні.
От, нарешті, і в своїй хатині
вішає полицю тесля!

ПАРОСТКИ ОЗИМИНИ

* * *

Росточки озимини.
Чудове місце для відлюдника —
село серед полів!

СОКІЛ

* * *

Зрадів, побачивши
самотнього сокола.
Мис Ірагодзакі.

* * *

Мис Ірагодзакі.
Ніщо з тобою не зрівняється,
о соколинний покрик!

*В ту хвилину, коли зустрівся
з нещасним Тококу на мисі Ірагодзакі,
почувся покрик сокола*

Сокил перед очима.—
Наскільки більше він вражає,
ніж будь-який уявний!

ДИКА КАЧКА

* * *

Над морем смеркло.
Лиш голос дикої качки
ледь-ледь біліє.

* * *

Під пір'яним одягом
сховані — і не мерзнуть
лапки в дикої качки.

КУЛИК

* * *

«Помилюйтеся темрявою
на Зорянім мисі!» —
Здається, запрошують кулики.

СУШЕНА РИБА

*Багаті люди їдять м'ясо, благородні мужі
вдовольняються корінцями,
а я — просто бідняк*

Сніжного ранку
мені, самотньому, тільки й гризти
сушені риб'ячі тельбухи.

ФУГУ

* * *

Ах, пусте! Адже вчора
не пронесло і не вмер...—
Можна їсти юшку з фугу.

*Побайдикувавши в Кувана, приплив
помолитись в Ацута*

Прибув як гультяй:
жодної фугу не міг спіймати
за цілих сім рі!

ТРЕПАНГИ

* * *

Ще живими
в одну брилу
змерзлись трепанги!

ОПАЛЕ ЛИСТЯ

Жартома написав своє ім'я на брамі

Доглядачу храму,
розмети і мос ім'я!
Море опалого листя.

* * *

Тисячолітній красвид
утворило в саду
опале листя.

* * *

Щоб у хижці був чай,
сухого листя на паливо
під двері вітер намів.

* * *

Облетіло з сакури листя,
і стала вона легесенька,
як солом'яний бриль.

* * *

І навіть «гору»
заввишки в три сяку — вітер укрит
опалим листям!

* * *

Сльози захоплення
стали такого ж кольору,
як і опале листя кленів.

КВІТИ ВЗИМКУ

* * *

Щоб холодний вітер
був запашний? —
Вдруге розквітли квіти.

ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ

* * *

Квіти зів'яли.
Вкриває землю печаль —
насіння трав.

ЗІВ'ЯЛА ТРАВА

* * *

Тут і «печаль-трава»
засохла, біля корчми,
де купив оцього коржа!

СУХИЙ КОМИШ

Повернувся в Едо після довгих блукань

І з тобою теж
нічого не сталося,
засніжений сухий комиш?

ЗИМОВА ПІВОНІЯ

* * *

Зимова півонія.
А ось і кулик закричав —
зозуля снігів.

НАРЦИС

* * *

Нарцис цвіте!
Віддзеркалюються одне в одному
біла ширма і квітка.

ЗИМОВІ ХРИЗАНТЕМИ

* * *

На зимові хризантеми
висівки рисові летять! —
Зі ступки, що поруч.

* * *

Милуюсь хризантемами! —
Готуючи біля вікна
скороспіле випо.

СЛИВА ВЗИМКУ

На подвір'ї заможного чоловіка

Шукаючи пахощі сливи,
я знайшов її
за новим сараєм!

ЗБИРАННЯ РЕДЬКИ

* * *

Маленький хлопчик
жде верхи на копі.
Збирання редьки.

ЗИМОВІ ОВОЧІ

* * *

Хто взимку не забуває
оточену бур'яном хижчину мою?
Продавець-рознощик овочів.

ЗИМА

*Слова «трава висохла, дерева оголились»
навіюють відчуття зими*

Вода висохла,
каміння оголилось! —
А відчуття зими нема.

* * *

Зимовий сад уночі!
І місяць — тонюсінський, як виточка,
і пісня цикади...

ПРИМІТКИ

Вірші перекладено за виданням: Nihon Koten bungaku taikai — 45. Basho Kushu. Tokyo: Iwanami shoten, 1962. Розміщення більшості віршів зроблено за цим виданням. Кільканадцять хайку взято з інших збірників.

НОВИЙ РІК

ПРИХІД ВЕСНИ

Заголовок може також перекладатись як «початок весни», «зустріч весни».

Старий — це слово вжите як какекотоба (див. передмову): воно стосується і словосполучення «новий рік» (тобто в новому році нічого не змінилося), і слова «рис» (тобто торішній).

Сьо — міра об'єму, 1,8 літра.

«Вічною весною» (досл. «весною на тисячу поколінь») — весну вітали словами «Живи тисячу поколінь!»

З чиві сумки — в письмовниках, що їх починали вивчати учні на початку року, на першій сторінці були «весняні» фрази: «Хто ж дістав зі своєї сумки сьогоднішню весну?» — запитує поет.

Капітани — так японці називали голландців.

Весна в Тосея з Бананової хижки — Басьо говорить про себе. Тосей — один з його псевдонімів.

Квіти припливу — поетичний образ хвиль.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ НОВОГО РОКУ

На кожному полі сонце — в японській мові існує вираз «На кожному полі — місяць»; це буває влітку, коли в ясні ночі у воді кожної ділянки рисового поля відбивається місяць.

КОРЖІ НА ЛИСТІ ПАПОРОТІ

Приснився коржик — під рисові коржі, коли їх несли як пожертву в храм або як дарунок родичам, клали листя папороті. У день Нового року в хижці Басьо нема святкових коржів, а замість подушки — оберемок папоротевого листя. Отже, вірш відтворює закономірну асоціацію голодного бідняка.

Чий це зять — ідеться про звичай відносити новорічні коржі батькам дружини, які жили окремо.

Слово «*Бик*» тут какекотоба: «рік Бика» і «бика навантаживши».

СОСНОВІ ГІЛКИ

Соснове гілля на брамах! — на Новий рік вхід до свого дому японці прикрашають сосновими гілками.

ПЕРШІ ТРАВИ

День «семи трав» — так називався сьомий день новорічного свята, яке взагалі тривало до двадцяти днів. У цей день готувалася їжа, приправлена сімома ранніми рослинами.

БЕСНА

КІНЕЦЬ ВЕСНИ

Японське словосполучення «хару-но куре» має значення і «кінець весни», і «весняний вечір».

МИНАЄ ВЕСНА

В димці бухти Вака — димка над землею, взагалі непрозоре повітря — ознаки весни, і легкий туман, що буває часто, навіть улітку, над морем і узбережжям, ніби затримус весну.

ІМЛА

Над безіменними горами — в поезії «вака» часто оспівувалась весняна димка — імла над горою Кагуяма. Басьо своїм віршем підкреслює, що весна прекрасна повсюди. *Озеро Біва* — найбільше озеро Японії, славиться своїми красвидами.

Сосна на мисі Кара — одна з природних пам'яток цієї місцевості.

Сун — міра довжини, рівна 3 см.

Дзьо — міра довжини, рівна 3 м.

Від паперової куртки — тут ідеться про куртку Басьо, зроблену з цупкого паперу, який звичайно використовувався для підстилок і загортання речей. Бідняки шили з нього верхній зимовий одяг.

Сайко — назва багаторічної рослини; навесні її стебла дуже тоненькі.

НАБИРАННЯ СВЯТОЇ ВОДИ

Цей обряд відбувався перед світанком 7-го і 12-го числа другого місяця, коли ночі були ще досить холодні.

СВЯТО ЛЯЛЬОК

Третього числа третього місяця в Японії відбувається Свято дівчаток, головний атрибут котрого — ляльки.

ФАЗАН

Після крику фазана — в японській поезії фазан — символ батьківської любові, бо не покидає своїх пташат, навіть коли випалюється поле.

ВІДЛІТ ДИКИХ ГУСЕЙ

В Японії дикі гуси навесні відлітають на північ.

БІЛОРИБКА

Так японці називають ланцетника, рибу-лапшу.

МЕТЕЛИК

Чи є в китайців вірш про нього — у Китаї існує притча про метелика. Мудрецеві Джуан-дзи приснилося, ніби він — метелик. Прокинувшись, він подумав: а тепер метелику сниться, що він — Джуан-дзи?

СЛИВА

Першу пісню весни — по-японськи одне слово «хацуне»: так називають перший у році спів солов'я; проте Басьо, побачивши розквітлу сливу, згадав статую сплячого бика, яку можна було побачити на подвір'ї сінтоїстського храму.

Волове очко — назва птаха.

Ряджені — в оригіналі слово «мандзай»: мандрівні співаки, що виконують новорічні пісні й танці, тобто щось подібне до європейських колядників. Слива звичайно цвіте на Новий рік, але в прохолоднішій гірській місцевості вона зацвітає пізніше, коли свята Нового року вже скінчилися.

Обряд «чекання місяця» — відбувається в певні ночі місяця і передбачає жертвоприношення, їжу й питво. Бідний монах не має нічого, крім гілки сливи.

ВЕРБА

Кен — 1,8 метра.

САКУРА

Люди радіють! — *Адже в горах Хацусе...* — це пародія-ремінісценція на п'ятивірш Мінамото Тосійорі (1055—1129): «Я не молився, / аби байдужа до мене людина / ще й озлобилась, / як той вітер з гір Хацусе, — / і все ж таки сталося так!» Басьо словосполучення «байдужа людина» (укарікеру хіто) замінив словами «зраділі люди» (укарекеру хіто), а слова «вітер з гір Хацусе» (хацусе-но ямаоросі) — словосполученням «сакура в горах Хацусе» (хацусе-но ямадзакура).

Йосіно — місцевість (у нинішній префектурі Нара), що славиться своїми краєвидами, місце відпочинку імператорів. Сюди навесні з'їжджаються люди з усієї Японії милуватися цвітом сакур.

Віялом «вино черпаю» — актори традиційного театру Но обмахуються віялом так, ніби черпають вино. У поета-мандрівця нема справжнього вина, і залишається «черпати вино» тільки віялом.

Рі — міра довжини, близько 4 км.

КБІТИ САКУРИ

На осідланих конях — тобто люди спеціально готувались, їхали здалеку.

Уено, Асакуса — райони міста Едо.

Любитель вина — натяк на китайського поета Лі Бо, який любив пити вино й милуватися водоспадами.

Ніо (а також «море Ніо») — інша назва розташованого в центрі Японії озера Біва. Так його називають тому, що тут живе багато птахів норців (яп. «ніо»).

ПЕРСИКИ

Фусімі — передмістя міста Кіото.

Квіти... струшуйте краплі — щоб не було видно сліз радості.

ГІРСЬКА ТРОЯНДА

Удзі — місцевість біля Кіото, відома своїм часм. Тут же протікає річка Удзігава, яка славиться гірськими трояндами.

КВІТИ СУРІПИЦІ

Про росу гірських троянд — роса на квітах гірських троянд здавна була предметом оспівування в японській літературі.

МОЛОДА ТРАВА

Кісо — прізвисько полководця Мінамото Йосінака (1154—1184). В юності він жив у горах Кісо (нинішня префектура Нагано), де взимку буває багато снігу.

МОЛОДІ ЛИСТОЧКИ ЛИПЧИЦІ

Липчиця — інакше: підмаренник чіпкий.

ФІАЛКИ

Туга за батьківщиною — в оригіналі вжито слово «тоокі» (досл.: «обов'язково повернешся додому»), це народна назва рослини дудник; в поезії — символ туги за батьківщиною.

ГРИЦИКИ

Листя грициків — одна з семи трав, якими приправляли їжу в сьомий день першого місяця.

Раз у рік — тобто в сьомий день першого місяця.

БОЛОТНА ПЕТРУШКА

Болотна петрушка — їстівна трава, має присмний запах; ласощі для журавлів.

МОРСЬКА КАПУСТА

Не продає — в японській мові слово «продавати» (уру) має таке ж переносне значення, як і в українській — «зраджувати». В цьому вірші його вжито одночасно в обох значеннях: старий не продас морської капусти, хоч вона і легша, бо не продає (не зраджує) устриць, продажем яких займався ціле життя.

Л І Т О

ЧЕТВЕРТИЙ МІСЯЦЬ

Четвертий місяць — перший місяць літа, припадає приблизно на травень за григоріанським календарем. В долинах сакура цвіте звичайно в третьому місяці.

П'ЯТИЙ МІСЯЦЬ

П'ятий (або «вологий») *місяць* — приблизно відповідає нашому червню. Як правило, з тривалими дощами. *Хіе* — гора на березі озера Біва.

ШОСТИЙ МІСЯЦЬ

Інша назва місяця — «безводний»: у цей час дощі припиняються і починаються найспекотніші дні японського літа.

ДОЩІ П'ЯТОГО МІСЯЦЯ

Ноги журавля стали короткими — тобто піднявся рівень води. Басьо з гумором натякає на слова із «Джуан-дзи»: «Якщо довге — не значить зайве, якщо коротке — не значить недостатнє. Видовж короткі лапки качки — зробиш боляче; відрубай довгі ноги журавля — завдаси страждань».

Плавуче гніздо норця — в поезії «вака» це словосполучення вживалось як образ самотності, покинутості. Цей піднесено печальний образ Басьо вводить у вірш з очевидно гумористичним змістом: під час мряки і повеней пори червневих дощів їти дивитись на гніздо норця — справа несерйозна.

Храм Сонячного сяйва — буддійський храм, побудований у 1109 р. Існує інший варіант вірша: «Червневі дощі.— / Хоч і йдуть вони з року в рік, / хоч пройшли вже п'ятсот разів» — / але цьому храму не завдали ніякої шкоди!». *Різнобарвні аркушки* — смужки кольорового картону, що на них писали вірші чи малювали і клеїли їх на стіни.

ПРОХОЛОДА

Сейфу — псевдонім учня Басьо, дослівно означає «прохолодний вітрець».

Сага — передмістя Кіото, славилось бамбуковими галями.

ЛІТНІЙ МІСЯЦЬ

На взбережжі Сума — улітку — милуватися місяцем їхали на узбережжя Сума восени, а Басьо потрапив туди влітку. Є другий варіант цього вірша: «Хоч і милуюсь місяцем — / але все одно почуття не ті! / На взбережжі Сума — улітку».

ЗМІНА ОДЯГУ

В перший день четвертого місяця відбувалася зміна зимового одягу на літній.

ЛІТНЄ ЗАТВОРНИЦТВО

У ревних буддистів щорічний період затворництва тривав 90 діб, починаючи від 16-го числа четвертого місяця. Басьо — буддист, але передусім поет, і не може так довго не спілкуватися зі світом.

ТІМАКІ

Тімакі — рисові колобки, загорнуті в бамбукове листя.

САДІННЯ РИСУ

Сінобу — тканина з химерним візерунком; виготовлення її було дуже складним.

РИБОЛОВЛЯ БАКЛАНАМИ

Відбувається вночі при світлі ліхтарів. Рибалка сидить у човні і тримає на довгих поворозках кількох бакланів, які, пірнаючи, ловлять рибу. Щоб птахи не проковтували спійману рибу, їм на шию чіпляють кільце.

ХОЛОДОК

І хвилі зараз, мов квіти — у Сайгьо є вірш: «Сакура в Кісагата, / відбиваючись у воді, / ніби росте під нею. / Пливе над квітами / човник рибалки». Басьо відпочивав біля «сакури Сайгьо» не навесні, а влітку; але освітлені призахідним сонцем хвилі нагадують відбиті у воді весняні квіти сакур.

САДЖАННЯ БАМБУКА

З парасольками і плащами — обряд саджання бамбука відбувався 13-го числа п'ятого місяця, тобто в розповні літніх дощів.

ЗОЗУЛЯ

Очеретиння пшениці — пшеничне поле Басьо називає очеретинням для того, щоб нагадати читачеві поетичний образ «волоття очерету під вітром»: коливаючись, воно ніби кличе до себе людину.

Помаранчі пахнуть! — пахощі помаранчів за японською поетичною традицією викликають спогади про минуле.

Сяку — 30,3 см. Хайку «Зозуля співає!» — яскравий приклад традиції запозичення (цитування попередників), поширеної в японській і китайській поезії. Басьо взяв початок п'ятивірша невідомого автора з японської поетичної антології «Кокінсю» («Зозуля співає над півниками п'ятого місяця») і змінив у ньому тільки один ієрогліф (замість «місяць» — «сяку»).

СТАРІСТЬ СОЛОВ'Я

Вірші, що оспівують солов'я, складаються навесні, а влітку він уже нецікавий для поетів, ніби постарів.

УНОХАНА

Унохана — дейція зубчаста, декоративний кущ, цвіте білими квітами на початку літа.

КВІТИ ТАТІБАНА

Пахнуть чаєм — квіти татібана (неістівний цитрус) мають чудовий аромат і оспівуються у віршах, але автор перебуває в місцевості, яка славиться своїм чаєм.

КВІТИ МІМОЗИ

Сі Ши — китайська красуня, відома сумним виразом свого обличчя.

КВІТИ ШАФРАНУ

«Маюхакі» — щіточка, якою змітають рештки пудри з обличчя.

«ОБЛИЧЧЯ ДНЯ»

«Обличчям дня» японці називають повіійку, квіти якої розкриваються вдень.

При «денних обличчях»... тішитися прохолодою — тобто в саму спеку.

«ОБЛИЧЧЯ ВЕЧОРА»

«Обличчя вечора» — однорічна витка рослина з родини гарбузових, квіти якої цвітуть лише з вечора до ранку. Її плоди — гарбузи (у вигляді пляшки, глечика).

ЛОТОСИ

Крізь дірочки для ніздрів — у масці отвори для очей дуже маленькі, і дивитись крізь них можна тільки перед собою, а не вниз, де квітнуть лотоси.

О С І Н Ь

СЬОМИЙ МІСЯЦЬ

Шоста ніч... незвичайна — ідеться про ніч напередодні свята. У сьому ніч сьомого місяця святкують «зустріч двох зірок» — Пастуха і Ткалі (Вега і Алтаїр).

ГЛИБОКА ОСІНЬ

Інше значення заголовка — «Осінній вечір».

Хто тебе породив? — цитата з китайського поета Ду Фу.

КІНЧАЄТЬСЯ ОСІНЬ

Но — стандартна ширина тканини, близько 30 см. Тобто ковдра досить вузька.

Сосновий вітрець — поетичне кліше. Насолода від подувів легкого вітерця в сосновому гаї — поширена тема японської класичної поезії.

БЛИСКАВКА

Бугай — тут: назва птаха.

ОСІННІЙ ВІТЕР

Мавпячим криком заслухуетесь — мавпячий крик у китайських (і пізніше в японських) поетів був ідеалом сумного плачу.

Фува — славнозвісна в давнину застава, оспівана в поезії.

Натадера — храм у місті Комацу (префектура Ісікава). «*Кам'яна гора*» (Ісіямадера) — храм у місті Оцу (префектура Сіга); скеля, на якій він стоїть, відома своїм білим кольором. Білий колір у японській традиції — барва осепі, смутку, трауру.

МІСЯЦЬ

Вечірній пун'янок, обличчя ранку — ввечері бутони іпомеї (японці її називають «обличчя ранку») тільки набухають, а повністю розцвітають уранці.

Сьомий день — після смерті був днем поминання.

«Покинута стара» — назва гори пов'язана з легендою: один чоловік на вимогу своєї дружини відніс на безлюд-

ну гору свою стару тітку, яка замінила йому матір, і покинув її там. Але, повертаючись, здивився на повний місяць і розкаявся у скосному.

Останній місяць — повний місяць у ніч на 14-е дев'ятого місяця, тобто остання повня осені.

ХОЛОДНА МЖИЧКА ВОСЕНИ

«Холодна мжичка» вживається як зимове сезонне слово.

ПРАЧ

Щоб наслухався я досхочу... — звуки прача, як ознака осені, викликають у душі японця щемливі почуття.

ОЧИЩЕННЯ БАВОВНИ

Біва — чотириструнний музичний інструмент.

СОРОКА

В оригіналі не сорока, а птах, що називається по-японськи «сідзюкара» (велика синиця).

ЦВІРКУН

Каліграфія крацає — крім того, що, слухаючи пісню цвіркуна, приємніше вправлятися в каліграфії, цвіркун є стимулом ще й тому, що інколи його називають «фудецумусі» (тобто «комашка пензля»).

ХАГІ

Японська назва леспедеції двоколірної, однієї з найчастіше оспівуваних осінніх рослин.

ХРИЗАНТЕМИ

Метелик... спивас росу з хризантем — тобто хоче жити ще й далі, бо роса з хризантем, за повір'ям, сприяє довголіттю.

Тан — 0,1 га.

Дев'ятий день — пост мас на увазі Свято хризантем, 9-й день дев'ятого місяця.

Старезна, а все ж радіє — за давнім звичаєм, розквітлим хризантемам повідали свій вік.

Кото — щипковий музичний інструмент, схожий на гуслі.

Нара — столиця Японії в VIII ст. У вірші аромат хризантем і аромат старовини вдало доповнюють одне одного, бо хризантема — це образ вічності в далекосхідній поезії.

«ОБЛИЧЧЯ РАНКУ»

«Обличчя ранку» — іпомея, кручені паничі.

Відповідь учневі — цей вірш Басьо написав, полемізуючи зі своїм учнем Такараї Кікаку (1661—1707), який своїм віршем «Біля самотньої хижки / їм собі травку гірку / я, нічний світлячок!» хотів підкреслити винятковість поета.

Не влаштовують свята — на відміну від пори квітування сакур і хризантем.

А вдень... висить замок — тобто тільки вранці с з ким поспілкуватися, а вдень — знову самота.

«ЖІНОЧА КВІТКА»

«Жіноча квітка» — японська назва патринії, рослини з дрібними жовтими квітками, зібраними в пишні суцвіття, зовні подібною до валеріани. В поезії часто порівнюється з жінкою.

БАНАНОВА ПАЛЬМА

Скрикнув журавель... порвався лист — листя бананової пальми легко рветься навіть під подувами вітру. Поет, рисує, порвав лист і жартома хоче виправдатись: мовляв, журавель вийшов як живий і його різкого крику було достатньо, щоб лист порвався.

ТАРО

Таро — солодка картопля, батат.

РАННІЙ РИС

Арісо — давня назва бухти Тояма в однойменній префектурі. Цю затоку щедро оспівано в давній поезії. Настрій поета, який вдихає запах раннього рису, ще поліпшується при спогляданні славнозвісного краєвиду.

«ПЕЧАЛЬ-ТРАВА»

«Печаль-трава» — так японці називають папороть давалію.

З И М А

КІНЕЦЬ РОКУ

«Забудь-печаль» — так японці називають рослину, схожу на дику лілею. Її листя їстівне, але тільки молоде. Приправляти ним їжу в кінці року поет збирається тільки завдяки назві, аби забути всі колишні печалі.

Плачу над своєю пуповиною — існував звичай зберігати пуповину дитини загорнутою в папірець, на якому писали ім'я дитини і дату народження. Басьо знайшов цей згорточок, коли відвідав рідний дім після смерті батьків.

ЗИМОВИЙ ДОЩ

Ої — назва річки.

ІНІЙ

Лицевий бік листків пуерарії — ідеться про те, що зворотний бік листків пуерарії (дерев'янистої виткої рослини) — білий. Це бувас помітно при подувах вітру. Пуерарія під вітром — поширена тема японської поезії. Басьо вводить нову тему: листки пуерарії вкриті паморозю, отже, й лицевий бік — білий.

СНІГ

Перевернутий — какекотоба, стосується і слова «світ», і слова «бамбук».

Сніг... з Уського неба — вірш ґрунтується на рядку з китайської антології «Шижень юїсіе» (XIII ст.): «Бриль поважчав під снігом з Уського неба». Уське небо — небо над царством У (царств із такою назвою в історії Китаю було декілька).

Хіра, Мікамі — гори зі сходу й заходу озера Біва.

Сяйнула блискавка — під час мплування першим снігом пили вино. Блискавка — ознака того, що сніг ось-ось піде і можна буде випити.

ЗИМОВИЙ ВІТЕР

Тікусай — герой японської повісті XVII ст. «Тікусай-моногатарі», майстер комічних п'ятивіршів «кьока» (дослівно: «безглузді пісні»).

СОКІЛ

Мис Ірагодзакі — на цьому мисі (гора Хонейма) сідають соколи під час перельоту на південь. Оспівувати соколів на мисі Ірагодзакі — давня традиція японської поезії. Крім того, тут жив на засланні приятель Басьо поет Тококу. Отже, вірш має подвійний зміст.

КУЛИК

Зоряний мис — місцевість (у районі сучасного міста Нагоя), відома гніздуванням куликів.

ФУГУ

Фуґу — риба, що містить отруйні речовини.

ОПАЛЕ ЛИСТЯ

«Гору» заввишки три сяку — тобто невисокий горбочок, на якому й дерев нема. Гори, вкриті опалим листям, — поширена тема японської поезії.

З М І С Т

Досягти просвітління і вернутись у світ	
<i>Геннадій Турков</i>	5

ПОЕЗІЇ

Новий рік	33
Весна	37
Літо	68
Осінь	106
Зима	147
Примітки	175

Литературно-художественное издание

Серия «Жемчужины мировой лирики»

Серия основана в 1965 году.

БАСЕ МАЦУО

СТИХОТВОРЕНИЯ

С японского

**Составитель, переводчик,
автор предисловия и примечаний
Турков
Геннадий Леонидович**

**Киев,
издательство художественной литературы
«Дніпро»**

На украинском языке

**Художник В. М. Євтушенко
Художній редактор А. І. Клименко
Технічний редактор І. М. Драгончук
Коректор В. Ф. Котляревська**

ИБ № 5025

Здано до складання 21.08.90.

Підписано до друку 12.10.90.

Формат 60×84¹/₃₂.

Папір друкарський № 1.

Гарнітура звичайна нова.

Друк високий.

Умовн. друк. арк. 5,58.

Умовн. фарбовідб. 6,713.

Обл.-вид. арк. 5,649.

Тираж 4500 пр.

Зам. 0—235.

Ціна 85 к.

**Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.**

**Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ-53, вул. Артема, 25.**

Басьо Мацуо

Б27 Поезії : Пер. з яп. / Упоряд., перекл., авт. передм. та приміт. Г. Л. Турков.— К.: Дніпро. 1991.— 191 с. (Перлини світової лірики).

ISBN 5-308-00879-5

Вірші видатного японського поета XVII ст., написані у формі традиційних тривіршів, на думку знавців східної літератури, є найвищим досягненням ліричної поезії Країни вранішнього сонця впродовж усієї її історії. Стислість і афористичність, а головне — глибина духовності, могутня авторська індивідуальність і творча неповторність зробили поезію Мацуо Басьо промовистим символом японських літературних і мистецьких цінностей.

Б 4703012000—196
М205 (04)—91 196.91

ББК 84.5Я

**Ш А Н У В А Л Ь Н И К И
П О Е З І Ї!**

У видавництві «Дніпро»
в серії

«Перлини світової лірики»
вийшли в світ

та готуються до друку
такі книжки:

В. Б. Єйтс. Л і р и к а
(З англійської)

Е. Дікінсон. Л і р и к а
(З англійської)

